వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలజ్ఞానము.

(సతాత్పర్యపద్యకావ్యము.)

(సంస్కృత కాలజ్ఞానమునుండి తెనిగింపఁబడినది.)

గ్రంథకర్త.

దేవినేని సూరయ్యగారు

Reprint 1000 ప్రతులు.

ప్రకాశకుఁడు

కురుకూరి సుబ్బారావు

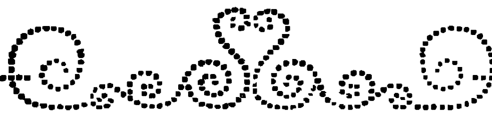
సరస్వతీబుక్‌డిపో

బెజవాడ

కృష్ణాజిల్లా.

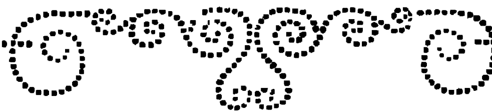
1932

వెల రు 0—8—0

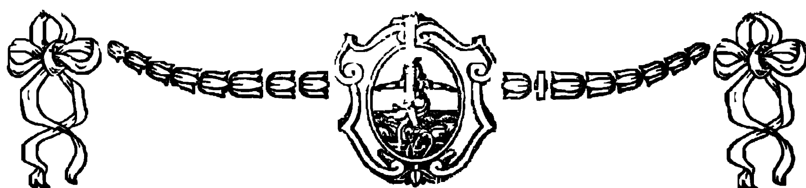
శ్రీ రామ ప్రింటింగు వర్క్సు

బెజవాడ.

విషయసూచిక.

శ్రీ

కృష్ణగురుపరబ్రహ్మణే నమః.

వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలజ్ఞానము.

ఇష్టదేవతాభివందనము.

ఉ. శ్రీకామరారువక్షమునఁ జేరి మృదూక్తులగారవింప ద
ర్వీకరనాయకోపరిఁ బ్రవీణతఁజేరి నిరంతరాశ్రితా
నీకమనోప్సితార్థము లనేకవిధంబులఁ దీర్చుకృష్ణుఁడ
స్తోకదయార్ద్రమానసముతో నిడుఁగాత. సమస్తభద్రముల్

తా. లక్ష్మీదేవి తనవక్షస్థలమున వసించి, మృదువైనశృంగార సంభాషణములచే, తన్నానందింపజేయ, ఆదిశేషునిపైఁ బవళించి, ఎల్లప్పుడును, తన్నాశ్రయించియుండు భక్తులకోరికల ననేకరీతులగాఁ దీర్చుకృష్ణమూర్తి- దయతోఁగూడిన మనస్సుగలవాఁడై-శుభముల నొసంగునుగాత !

ఉ. శ్రీధరుఁడై సమస్తసురశేఖరులన్ కరుణించి మించి గం
గాధరుఁడై భగీరదుని గౌరవమొప్పఁగనాదరించి గౌ
రీధరుఁడై సతీపతులరీతి జనాలికి వెల్వరించునా
గ్గాధరుఁడైన శంఖరుఁడఖండశుభంబులొసంగుఁ గావుతన్

తాత్పర్యము:—సకలములుగలవాఁడై దేవతలను దయతో జూచి, గంగను ధరించినవాఁడై భగీరథుని గౌరవముతో నాదరించి, అర్ధశరీరమందున పార్వతిని ధరించినవాఁడై లోకమున, భార్యాభర్తలిట్లు, కలసియుండవలెనని బోధించు శంకరుఁడు మతిశేనికిశుభములిచ్చుఁగాక !

చ. కమలదళాక్షునాభి నవకంజమునన్ జనియించి సర్వలో
కములు సృజింపుచున్ మదినిఁ గౌతుక మొక్కవపల్లవింప సం
భ్రమమున వీణమీటుచల భారతిదేవినిఁగూడి సత్యలో
కమునవసించు నానలుమొగంబుల దేవుఁడొసంగు నాయువుల్. 3

తాత్పర్యము:—విష్ణుదేవుని బొడ్డునయున్న తామరపూవునందు జన్మించి జగములను పుట్టించుచు మనస్సు సంతోషించునట్లుగా వీణావాయింపఁగల సరస్వతీదేవిని గలసి సత్యలోకమునందుండు నాల్గు మొగంబులుగల బ్రహ్మదేవుఁడు ఆయుష్యము నిచ్చుగాక.

చ. కవదనుకంబునన్ విధిముఖప్రతి హారమునన్ వసించి వా
నినిఁ జతురాస్యుఁగాఁ జలిపి, నిస్తులకీర్తి వహించినట్టి వా
గ్వనరుహనేత్ర మామకముఖప్రతి హారమునన్వసించి, న
న్ననుపమసత్కృపా కలితయై చతురాస్యునిఁగా నొనర్చుతన్. 4

తాత్పర్యము: —బ్రహ్మదేవుని నోటియందు నివాసముచేసి యాతనిని విద్యానమున్వితునిగా గావించి గొప్పకీర్తినిగొన్న సరస్వతి నాజిహ్వయందు నయితము వసించి నన్నును, చతురవిద్యాసమన్వితునిఁగాఁ జేయునుఁగాక !

ఉ. వేరచియింపఁగాఁ గడగునీకృతికెత్తఁ నెట్టి విఘ్నముల్
జేరఁగనీక యాస్యాలు విశేషముగా నుతి మెచ్చునట్లుగా
బూరితిఁజేతునంచుఁ బరిపూర్ణతరంబగు భక్తినిపదాం
భోరుహయుగ్మమాత్మమును ముందుగ గొల్చెదనో వినాయకా. 5

తాత్పర్యము:—ఓవిఘ్నేశ్వరా నేను వ్రాయఁదలఁచినయీ గ్రంథమున కెప్పుడును ఎటువంటి యాటంకమును రానీయక పెద్దలు మనస్సులందధికముగా మెచ్చుకొనునట్లుగా దీనినిసంపూర్ణము చేయుదువని భక్తితో నీపాదపద్మములను ముందుగా కొల్చుచున్నాను.

గీ. విబుధులకును, నాయుర్వేదవిదులకును సు
కవులకును మఱిజ్ఞానపుంగవులకును స
మస్తశాస్త్రవేత్తలకు నమస్కృతులు
వినయమున నాచరింతు నేనేఁ గలర 6

తాత్పర్యము :—సజ్జనులకును, ఆయుర్వేదము తెలిసినవారికిని ఉత్తములగు కవీశ్వరులకును, జ్ఞానులగువారికిని, అన్నిశాస్త్రములును తెలిసినవారికిని, వినయముతో నమస్కరించుచున్నాను.

ఉ. ధీమణులాత్మలో ననుమతింపఁగఁజాలిన సత్కవిత్వమే
నేమహనీయుఁ జేర్చి రచియింపఁగఁ గల్గితినో తలంప ని
ష్ఠామహనీయుఁ గృష్ణగురునంఘ్రి సరోజయుగంబు నాత్మలో
నేమరకుండఁగొల్చెద నహీనతరంబగు భక్తిమీఱఁగన్. 7

తాత్పర్యము:—పండితులు సమ్మతించదగిన సత్కవిత్వమును నే నేమహాత్ముని దయచే రచింపశక్తిగలవాఁడనైతినో ఆ మహాత్ముఁడగు, శ్రీకృష్ణగురుస్వామి పాదపద్మములను నే నెప్పుడు ఏమరుపాటు లేకుండ తక్కువగాని భక్తితో మనస్సునగొల్చెదను.

గీ. వసుధదేవినేన్వేంకటస్వామికిని సు
సాధ్విపిచ్చమాంబకు నగ్రసంభవుండ
కృష్ణగురుసేవ సతతమొనరించువాఁడ
నార్యజనవిధేయుఁడ సూరయాహ్వయుండ 8

తాత్పర్యము — నేను దేవినేని వేంకటస్వామికిని, పతివ్రతయగు పిచ్చమ్మకును పెద్దకుమారుఁడను, ఎల్లప్పుడును కృష్ణగురునకు సేవ

చేయువాఁడను, సూరయ్యయను పేరుగలవాఁడను. సజ్జనులకు హితే యుఁడనగు వాఁడను.

వ. అగు నేనిట్లిష్టదేవతాభివందనంబుఁ గావించి, సర్వజనోపయోగంబుగా నొక్క చిన్ని పొత్తమ్ము రచింపఁ నుద్యోగించుచున్నంతి— 9

తాత్పర్యము —సులభము.

శా. శ్రీచిత్తప్రియపాదపద్మయుగసంసేవానురక్తుండు సా
మీచీన్యముల వైద్యశాస్త్రనిపుణామేయప్రభావార్జిత
ప్రాచుర్యోన్నతకీర్తివైభవుఁడు నారంజిల్లు ముత్తైవిశే
షాచార్యుం డొకనాఁడు నన్నుఁగని హార్దంబారఁగా నిట్లనెన్ 10

తాత్పర్యము—శ్రీవిష్ణుపాదసేవయందు ప్రీతిగలవాఁడును, పూర్వపవిత్రవైద్యశాస్త్రనైపుణ్యసామర్థ్యప్రతిభచేత గణించిన గొప్పకీర్తివైభవము గలవాఁడును, నైన ముత్తైవిశేషాచార్యుఁడొకదినమున నన్నుఁజూచి సంతోషముతో నిట్లనియెను.

క. కవివర! నీవురచించిన
ప్రవిమలతరగ్రంథములనుఁ బఠింపఁగ నా
కవిరళమగు సంతోషము
దవె మఱియిపుడాత్మ నొక్కతలపుం గలిగెన్. 11

తాత్పర్యము—ఓకవీశ్వరా! నీవువ్రాసిన దోషములేని గ్రంథములను చూడఁగా నాకమితమగు సంతోషమును, ఇప్పుడొకయాలోచనయుఁ గల్గుచున్నది.

వ. అదెద్దియన— 12

క. కాలజ్ఞానము బ్రహ్మ
శీలుఁడవై యాంధ్రమున రచించితి వేనిన్
మేలుగలుగుఁ గావున నను
కూలముగ రచింపుమెల్ల కోవిదులెన్నన్. 13

తాత్పర్యము— సమర్థుఁడవయ్యు కాలజ్ఞానమను గ్రంథమును తెలుఁగుభాషయందు వ్రాసినట్లయిన ఉపయోగకరమై యుండును గావున అనుకూలముగ పండితులు మెచ్చునట్లు రచింపుము.

వ. అని యుల్లాదరణ పూర్వకముగా నానతిచ్చిన యమ్మహానీయుంగాంచి యే నిట్లంటి— 14

తాత్ప—సులభము.

క. శక్తికొలది తెనిగింతు; స
భక్తిగఁ గృష్ణునిఁ దలంచి ప్రజలెల్లరునా
సక్తిఁగలిగి చదువుట క
న్వాక్తులతో నొప్పునట్టు లూహించియుదిన్ 15

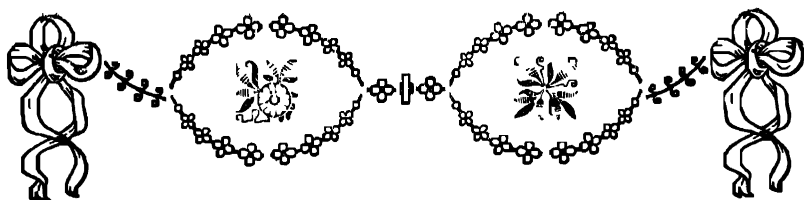
తాత్ప—భక్తితో కృష్ణగురుని తలఁచుకొని ప్రీతితో జనులందఱు ను చదువుటకు తగిన పలుకుల నూహించి నాశక్తికొలది తెలుఁగున రచించెదను.

వ. మఱియు, 16

క. ఏనిపుడు వ్రాయు గాల
జ్ఞానము శ్రీకృష్ణగురువునకు నంకితమోఁ
గా నాత్మఁ బూనియుంటి; ద
యానిధి యగు నతఁడు పాననాపరుఁ డగుటన్ 17

తాత్ప—నేనిప్పుడు రచింపఁదలచిన కాలజ్ఞానగ్రంథమును, దయానిధియైన కృష్ణగురువు ఉపాసనాపరుడగుటవలన అతని కంకితము చేయుటకు మనస్సున నూహించితిని.

వ. అన్నంత నమ్మహానీయుఁ డత్యంతసంతుష్టాంతరంగుఁడై నీయుద్యమము నిర్విఘ్నంబుగా నెఱవేరుఁగాత యని యాశీర్వదించుటయు నామీఁదను తత్కార్యంబు నంగంబుగ యుటయె కర్తవ్యమునితలంచి ప్రారంభంబునకు నారకొంటి నట్టులనిన 18

శ్రీ

కృష్ణగురు పరబ్రహ్మణేనమః

వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలజ్ఞానము.

క. శ్రీరాధాహృదయేశ్వర!
ధీరజన భయాపహార! దివ్యవిచారా!
కారుణ్యాకర! భువనా
ధారా! రోచిష్ణ! ధృతకుధర! శ్రీకృష్ణా! 1

తాత్పర్యము—ఓ రాధామనోనాథా!— ధీరులగువారి భయముదీర్చువాఁడా! యోచన గలవాఁడా! దయతోఁ గూడినవాఁడా! జగముల కాధారమగు వాఁడా! కాంతితో వెల్గువాఁడా! కొండనెత్తినవాఁడా! కృష్ణా:—

క. మును, శివుని చేతఁజెప్పఁబ
డిన కాలజ్ఞానమునకుటిలత తరబుగ్గన్
దెను గుంజేసెద; నీపే
రిమ్మని, బుధాదృతిని నవధరింపుము; కృష్ణా! 2

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! పూర్వము శంకరునిచేఁ జెప్పబడిన కాలజ్ఞానమును దాపరికము లేకుండ నీపేరుమీఁద, తెలుఁగు భాషలో చెప్పుచున్నాను; ఆలకింపుము.

—కాలమునకు సృష్టిస్థితిసంహార కర్తృత్వము—

గీ. బ్రహ్మసృష్టిని, విష్ణువుపాల నంబు
హరుఁడు సంహారమునుఁ జేయుటరసి చూడఁ
గాలమును బట్టియేకాన కాలమెల్ల
కార్యములకుఁ గారణముగాదె! కృష్ణ 3

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! బ్రహ్మదేవుఁడు పుట్టించుటయుం విష్ణువు పెంచుటయు, శివుఁడు నశింపఁ జేయుటయు, కాలమున ననుసరించియే. కనుక అన్నిపనులకును కాలమే కారణమై యున్నది.

గీ. ఏవిబుధులు కాలజ్ఞాల మెఱిఁగియుందు
రానిపుణులు వ్యాధిగ్రస్తు లనుభవింప
నున్న భావిపణ్మాస మృత్యువునుఁగూడఁ
దెలిసికొనఁ గల్గుదురు వింత గలుగ కృష్ణ! 4

తాత్పర్యము—కాలజ్ఞానము నెఱిగిన బుద్ధిమంతులు రాబోవువారు నెలలలోపల వ్యాధిగ్రస్తులకు రాబోవు చావును అద్భుతముగా తెలిసికొనఁగల్గు చున్నారు.

క. కాలమె సృష్టికిమూలము
కాలమె సంహారమునకు గారణ మగు ని
క్కాలమె నిద్రాదులకా
వాలమగుట దానిదెలియఁగ వలయునుకృష్ణా! 5

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! పుట్టుకకును చావునకును నిద్రాదులకును కాలమె కారణము కనుక దానిని తెలిసికొనవలయును.

గీ. దేవతలు నాగులును పూర్వదేవతలును
యక్షులును సర్పములును విద్యాధరులును
మనుజులాదిగా గల ప్రాణులును నశింప
గలుగుటకును గాలమ్మె ముఖ్యమగు కృష్ణా! 6

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! దేవతలు, నాగులు, రాక్షసులు, యక్షులు, సర్పములు, విద్యాధరులు, మనుష్యులు మొదలైన ప్రాణు లన్నియు నాశనమగుటకు కాలమే కారణము.

క. అరవిందాసను, నాయుః
పరిమితిలో నర్ధమందుఁ బదునల్వురు, ని
ర్జరనాథులు శతవత్సర
పరిపూర్తినతండు గాలవశుఁడౌ కృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ ! బ్రహ్మచే నియమితమైన ఆయువు నందు సగభాగమున పదునల్వురు దేవేంద్రు లుందురు. 100 వర్షము లుపూర్ణమైన పిదప నాతఁడు మరణించును

గీ॥ మనుజసంతతి కాయుః ప్రమాణమాగ
మమ్ములందున శతవత్సరమ్ము లంచుఁ
జెప్పఁబడెఁగాని దుష్కృతుల్ సేత నూరు
నిండకమునుపె నశియించు చుండె; కృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! మనుష్యులకు గల వయఃప్రమా ణము నూరు సంవత్సరములని వేదములందు గలదు కాని, చేయు దు ష్కార్యముల చేత, ఆ పరిమిత నిండకమున్నె మనుష్యుడు మరణించు చున్నాడు

గీ. పృథివిలో వృష్టి శీతము గ్రీష్మము నుద
యమ్ము నపరాహ్ణమింక సాయంసమయము
రాత్రియును నివిమెల్ల గాలస్వరూప
ములను చాత్మలోఁ దెలియంగ వలయుఁ గృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! భూమియందు, వర్షము, చలి, వేడి మి, ఉదయము, మధ్యాహ్నము, సాయంత్రము, రాత్రి ఇవియన్ని యును, కాలము యొక్క స్వరూపములని తెలిసికొన వలయును.

గీ. తరువులు ఫలించుటకు ని
ద్ధరబీజము లంకురించి, తనరుటకును, క
న్య రజస్వలయగుటకు, మది
నరయఁగ కాలంబు మూలమగునో కృష్ణా. 10

తా. ఓకృష్ణా! చెట్లు ఫలించుటకును, విత్తనములు మొలుచుటకును కన్యక సమర్తయగుటకును, ఆలోచించిచూడఁగా కాలమే కారణమగును.

గీ॥ సాదమును, నుదకమ్ము వర్షమ్ముగూడ,
గాలమునఁ గల్గఁగాన, నిక్కాలము నెపు
డనుసరించి పనులుసేయ, నగుశుభంబు
లేనిచో నశుభంబుఁ గల్పించు, కృష్ణ! 11

తా॥ ఓకృష్ణ! అన్నమును, నీరును, వర్షమును, కాలమువల్ల కల్గును; కనుక, ఈకాలము ననుసరించి పనులుచేసినచో మేలుకల్గును. లేనియెడల కీడు కల్గును.

గీ॥ కాలమను నగ్నియుండు; హృద్గోళమందు
దానిచే క్షుత్పిపాస నిద్రాభిలాష
లనెడు నాలుగు నుద్భవమగుచునుండు! 12
గాలమునఁ జెందదియుఁ గాదు కృష్ణ!

తా॥ ఓ కృష్ణ! హృదయమను బంతియందు కాలమను నిప్పుండును. దాని వలన, ఆకలి, దప్పి, నిద్ర, కోరిక అను నాల్గును పుట్టును. కాలములేక, ఏదియును గానేరదు.

—♦ కాలపురుష పరిభావము ♦—

మ॥ నరవామాయ,జగత్కటాహమునఁ బ్రాణివ్రాతముల్, కాలమన్
పురుషుండుంచి,దివానిశేంధనములం బూషాగ్నిముట్టించి, మా
సఋతుఃకంబుల తోడఁ ద్రిప్పుచు, మహాశ్చర్యంబుఁగాఁ బ్రేల్చు, నా
పురుషుంగాంచినచోఁ ద్రికాలఫలితంబుల్ దెల్లనా మాధవా! 13

తా॥ లక్ష్మీనాథుఁడవగు నో కృష్ణ ! కాలపురుషుఁడీ జగత్కటాహమున, ప్రాణిసమూహము నుంచి, రాత్రింబవళ్ళను కట్టెలను సూర్యుఁడను నిప్పునకు మట్టించి, మాసములు, ఋతువులతో త్రిప్పుచు, మిగుల నాశ్చర్యముగా వ్రేల్చు నాపురుషుని గన్గొన్నచో. త్రికాలఫలములును తేటతెల్లమగును.

గీ॥ అఖిల విషయంబులకు మూలమగుచు, సకల,
భూతకోటి శుభాశుభమ్ములకు హేతు
వయి, ముదమ్ము, విస్మయమ్ము నొసగుఁ
గాలపురుషుని వర్ణింపఁ గలనొ? కృష్ణ !

తా. అన్ని వ్యవహారములకును, మూలమై అన్ని జీవముల యొక్క మంచిచెడ్డలకును, కారణమై భయమును, సంతోషమును, ఆశ్చర్యమును గలిగించు కాలపురుషుని, ఓ శ్రీకృష్ణ ! నేను వర్ణింపఁ గలనా !

గీ॥ దినదినము ననంత భూతనికరంబు,
గాలవశమగుచునుండుటఁ గన్నులారఁ
గనుఁగొనుచుఁ దాను శాశ్వతమును దలఁపు
గలిగి నరులు మెలఁగు టక్కజము కృష్ణ !

తా॥ కృష్ణ ! ప్రతిదినమును లెక్కలేని ప్రాణులు మరణించు చుండుటను కండ్లారఁ జూచుచు, మనుష్యులు తాము నశింపనివారమ నుకొనుట మిక్కిలి యాశ్చర్యకరము సుమా !

—। శరీరాధార యంత్రము ।—

గీ॥ ఆరుచక్రము షోడశాధారములు, త్రి
లక్ష్యములు, గాక మఱియు సల్లలితగగన
పంచకంబాత్మ దేహమందుండి సముగ
నలరు, నవి యెఱుఁగక వైద్యుఁడగునె ? కృష్ణ ! 16

తా॥ ఓ కృష్ణా! శరీరమునందు, ఆరు చక్రములు, పదునారు ఆధారములు, మూలలక్షములు, ఐదు ఆకాశములు, నుండును. దీనిని తెలిసికొనలేనివాఁడు వైద్యుఁడెట్లగును?

—♦ షట్చక్రములు ♦—

గీ॥ బ్రహ్మ, లింగ, నాభి, భవ్యహృత్కంఠ భ్రూ
మధ్యపదవులన్ క్రమంబుగా బ
దాఖ్యలం జెలంగు నారు చక్రములు, త
ద్విదుఁడె వైద్యుఁ డగుచు వెలయుఁ గృష్ణ॥ 17

తా॥ కృష్ణ బ్రహ్మ, లింగ, నాభి, హృదయము, కంఠము, భ్రూమధ్యము ఈ ప్రదేశములయందు, ఆపేర్లతోడనే, ఆరుచక్రము లుండును. దీని నెఱిఁగినవాఁడే వైద్యుఁడు.

—♦ మతాంతరము ♦—

గీ॥ ధరఁగవాటము, జ్యోతి, హృదయము, నాభి
నాసికము, గుదమనుచుఁ గొందఱువచింతు
రనుభవమున నీ చక్రములనుఁ గ్రమముగఁ
గనుఁగొనకయెప్డు వైద్యుఁడుగాఁడు కృష్ణ! 18

తా॥ ఓ కృష్ణ! మఱికొందఱు, వీనినే, కవాటము, జ్యోతి హృదయము, నాభి, నాసికము, గుదము అని పల్కుదురు. అనుభవముచేత, దీని నెఱుఁగనివాఁడు వైద్యుఁడు కాఁ జాలఁడు।

—♦ షోడశాధారము ♦—

గీ· క్షితి నహంకృతిమనోచిత్తబుద్ధులుగా ర
ణమ్ముప్రాణపంచకమ్ము, భూత,
పంచకమ్ము మఱియు, నంచితజ్యోతి రూ
పుఁడగుజీవుఁ డీ వగుదుపుఁ గృష్ణ! 19

తా॥ ఓ కృష్ణ !

—♦ త్రిలక్షములు ♦—

గీ. దౌడలందూర్ధ్వ లక్షము దనరుచుండు
మధ్యలక్షము హృదయపద్మమున నుండు
నాభియందధోలక్షమున్నతిగ నుండు
నా త్రయవిహీనుఁడే పరమాత్మ కృష్ణ! 20

తా॥ ఓ కృష్ణ ! ఊర్ధ్వలక్షము దౌడలందున, మధ్యమలక్షము, హృదయకమలమందును, అధోలక్షము నాభియందును ఉండును. ఈమూఁడును లేనివాఁడే పరమాత్మ యనఁబరఁగును.

—♦ వ్యోమపంచకము ♦—

ఉ॥ ధారుణిలో, నహంకృతియె స్తంభముగాఁ జెలువొందనానవ,
ద్వారపరీతదేహపరధామమునన్, గుణ శూన్యులౌచు నిం
పారఁగ; బంచదేవతలు, పంచహృషీక కుటుంబవర్గమం
దేరికిఁజిక్కకుండు నవియే, నభపంచకమౌర మాధవా?! 21

తా॥ ఓ కృష్ణ ? అహంకారమే స్తంభమై యొప్పగా తొమ్మిదిద్వారములుగల ఈదేహమున, పంచదేవతలు నిర్గుణులై యొప్పగా పంచహృషీక కుటుంబమునం దెవ్వరికి పట్టుబడకుండ నుండును. ఇవియే నభపంచకమునఁ బడును.

—♦ అవాంతర స్తంభము ♦—

గీ॥ నృపితతికి, బ్రాహ్మణవాయువు రేబవళ్లు,
నరయఁగానిర్వ దొక్కవేయారు నూరు
సారులాడు దన్నియమ సంచారమే, న
రస్థితికిమూలమగుట దిరంబు కృష్ణా! 22

తాత్పర్యము — కృష్ణా ! మనుష్యులకు రాత్రింబవళ్లు కలిసి, ప్రాణవాయువు, ఇరువదియొక్కవేయి ఆరువందలసార్లు ఆడుచుండును. ఈ సంచారమే మనుష్యులు బ్రదుకుటకు కారణము.

—♦ పంచతత్త్వవివరణము ♦—

గీ. ఆత్మ యంతరాత్మయుఁ బరమాత్మ యనఁగ
దనువు మనసు ప్రాణములకుఁ దనరుఁ బేళ్లు
పంచతత్త్వమ్ములఁ ధరియించి యాత్రి
యమ్ముఁబోలుపొందుచుండునో యనఘ ! కృష్ణ! 23

తాత్ప—శరీరము, మనస్సు, ప్రాణము అను మూటికిని, ఆత్మ, అంతరాత్మ, పరమాత్మ యనుపేళ్లు గలవు. ఈమూడును, పంచతత్త్వములను ధరించియుండును.

—♦ సూర్యోదయమతము ♦—

చ. తనువనుబట్టణంబున యథావిధి వాయుభటుండు లోనికిఁ
జనుసమయంబునందున దశాంగుళముల్ జిబైట కేగుచో
నొనరగ ద్వాదశాంగుళములుండుఁ బ్రమాణము దీనికెప్పుడై
నను వ్యతిరేకమైన మరణంబునకుఁ గతమౌగ మాధవా. 24

తాత్ప—ఈశరీరమను పట్టణమునందు యథావిధిగా వాయువను భటుఁడు లోపలికేగు సమయమున పదియంగుళములు బయటకుపోయినయెడల పండ్రెండంగుళముల ప్రమాణముండును. ఎప్పుడైన నిందులకు వ్యతిరేకముగా జరిగినట్లయితే మృత్యువును గ్రహింపవలెను.

—♦ సూర్యచంద్రనాడుల యుదయాస్తమయములు ♦

గీ॥ పురుషునకుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు జరుగ
నపుడు సూర్యనాడిని యుదయంబునంది
చంద్రనాడిని మారియుండ సౌఖ్యమొదవు
నట్లుగాకున్నచో మరణచిహ్నంబు కృష్ణ ! 25

తాత్ప—ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములనువిడుచు సమయమున సూర్యనాడియందుదయమొంది చంద్రనాడియందస్తమైనచో శుభముగల్గును. అట్లు కానియెడల మరణమును గ్రహించుకొనవలెను.

—| ఒకపక్షమునఁ గల్గు మృత్యుజ్ఞానము |—

క. రవినాడి పూర్ణముగ వా
యువుపూరితమగుచుఁ జెలఁగుచుండఁ గుముదబాం
ధవునాడి వాయురహితం
బవునెడఁ బక్షమునకంతమునంతము కృష్ణ. 26

తాత్ప--సూర్యనాడియందు పూర్తిగా గాలినిండి యాడునప్పుడు చంద్రనాడియందు గాలి లేనిచో ఒకపక్షమున మృతిగల్గును.

—శీఘ్రమృత్యుజ్ఞానము—

గీ. ప్రాణిశ్వాస యొక్క నాడి రంధ్రమందు
నిలచి నెలగాని లేకారు నెలలు గాని
మూడు నైదు బదేనుదినమ్ములు క్రమముగఁ
గాని యాడిన మరణంబుగల్గు కృష్ణ. 27

తాత్ప—ఓకృష్ణ! ప్రాణుల శ్వాస ఎప్పుడైనను ఒకే నాడియందు నెలగాని, ఆరునెలలుగాని, పదునైదుదినములుగాని, నిలిచిపోయినయెడల శీఘ్రమృత్యువు గల్గును.

—చంద్రసూర్యగమనక్రమము—

గీ. చంద్రనాడెపుడు శుక్లపక్షమున సూర్య
నాడి కృష్ణపక్షమున నాడుచో సు
ఖంబదవు లేక యొక్క-పక్షమున రెండు
మూఁడుదినములు గతిదప్ప మాప్పుకృష్ణ 28

తాత్ప - ఎప్పుడును చంద్రనాడి శుక్లపక్షమునందును, సూర్యనాడి, కృష్ణపక్షమునందున, ఆడినట్లయిన శుభముగల్గును. అట్లుగాక ఒక్క-పక్షములోనే రెండు మూడుదినములు గతులు మారునెడల మృతిగల్గును.

—పంచభూతాత్మక దీపరక్షణము—

గీ. పాంచభౌతిక మనెడు దీపమ్ముచంద్రు
డనెడు తైలము గ్రహించి సూర్యానిలమున
నారిపోకుండ జూమనట్లయిన గాంతి
గలిగి వెలుగుచున్నను నిక్కముగ కృష్ణ. 29

తాత్ప—ఓకృష్ణ! పాంచభౌతికమను దీపము చంద్రుడనెడు నూనెతో సూర్యుడనుగాలివలన ఆరకుండ జూచుకొన్నట్లయిన ప్రకాశముగ వెలుగుచుండును.

చ. అనువుగ నాత్మదీపము దివాకర వత్తిని గల్గి యాయువన్
ఘనతర తైలయుక్తమయి కాంతిలుచు మేనను మల్లకంబునం
దునదగు నిట్టిసంస్కృతి గనంగొన ప్రాణిగ్రాహ్యవర్తనంబె యీ
తనువునకొప్పు రేఖ నాయి నిత్యముగా విలసిల్లనమాధవా! 30

తాత్ప—ఆత్మయను దీపము. సూర్యుడనువత్తినిగలిగి, ఆయువ్యయను నూనెతోగూడి, శరీరమును ప్రమిదెయందు వెలుగును. ఈ సంస్కృతినిచూడగా ప్రాణియొక్క వర్తనమె శరీరమునకు రేఖగా నొప్పును.

—ఆయుర్హీన లక్షణము—

గీ. ఇల నరుంధతీ ధృవతారకను, దార
కాత్రయముఁ గలశ్రవణ నక్షత్రమును స
మంచితం బగు మాతృకామండలంబు
గనపడకయున్న మరణంబు గల్గు కృష్ణ. 31

తాత్ప—అరుంధతీ ధృవనక్షత్రములను త్రితారలను గల్గిన శ్రవణనక్షత్రమును మాతృకాలమండలమును కన్పడకుండిన యెడల మరణముగల్గును.

— అరుంధత్యాదులకు సంజ్ఞలు —

గీ. జింహాయె యరుంధతియును నాసికమె ధృవము
నమరు భ్రూమధ్యమే శ్రవణమును భ్రూయు
గంబెయామాతృ కామండలంబు ; వాని
గననివారు నశింత్రు; నిక్కముగ కృష్ణ. 32

తాత్ప— నాలుకయే అరుంధతి, నాసికయే ధృవము, భ్రూమధ్యమే శ్రవణము, భ్రూయుగమే మాతృకామండలము ఇవి కాన్పింపనివారు మరణింతురు.

— నీటియందు సూర్య చంద్రబింబ దర్శనము —

చ. కన దినచంద్రబింబములుగాంచినచో నుదకంబునందుఁ దూ
ర్పున మఱిదక్షిణంబున నిరూఢిగఁ బశ్చిమమందు నుత్తరం
బున నెటనేనియుకా మొలకబొందిన నాలుగు మూఁడు రెండు నొ
క్క నెలలలోఁ గ్రమంబుగనఁ గాంతురు మృత్యువు నోరమాధవా. 33

తాత్ప—సూర్యచంద్రబింబములు నీటిలో కాన్పించునీడల యందు మొలకగాన్పించినయెడల మృత్యువుగల్గును. అది తూర్పుగా గాన్పించిన ఆఱు నెలలలోను, దక్షిణముగాగాన్పించిన మూఁడు నెలల లోను, పడమట గాన్పించిన రెండు నెలలలోను, ఉత్తరమునఁ గాన్పించినచో ఒక నెలలోను మృత్యువుగల్గును.

క. అగణితముగ రవిచంద్రులు
పొగచేఁ గప్పఁబడినటుల బొడము నెవరికి
జగమున నవ్వారద్భుత
ముగనప్పుడ కాంతుమరణమును శ్రీకృష్ణ. 34

తాత్ప—సూర్యచంద్రులు పొగచే గప్పబడినట్లు గాన్పించిన వారు అద్భుతముగా వెంటనేమరణింతురు.

—। మరణమునందరిష్టమునకు ముఖ్యలక్షణము ।—

గీ. ఫలముగల్గుట కాది పుష్పంబు వొడము
రీతి మృతిగల్గుటకు ముందరిష్టమనెడు
లింగమొకటి గన్పట్టు నాలింగవిషయ
మంత వివరింతు నీకుఁ బ్రియమునఁ గృష్ణ. 35

తాత్ప—ఫలము కల్గుటకు ముందుగా పూవెట్లుపుట్టునో అట్లే మరణముగల్గుటకు ముందుగా అరిష్టమను లింగము కాన్పించును. ఓ కృష్ణ! నీకు ప్రియమగున ట్లదియంతయును వివరించెదను.

చ॥ అరయఁగఁ జెట్టునం బొడము నట్టి ప్రసూనము లన్నికాయలై
పొరయని యట్లరిష్టములు, బూనికముగాఁ గనుపట్టి యుండినన్
మరణము దప్పు; మేడి, యనుమానిలఁ బూవక కాచినట్లుతే
కరణి నరిష్టముల్గలుగగ మానదరిష్టము గల్గు మాధవా 36

తాత్ప—చెట్టునపూచిన పూవులన్నియును కాయలుగానియట్లే, అరిష్టములు పూర్ణిగా కన్పడినను మరణము తప్పవచ్చును. మేడి చెట్టు పూయకుండగనే కాచినట్లు, అరిష్టము తోపకయే మరణమునా గల్గవచ్చును.

చ. మరణ మరిష్టముల్గలుగ మానదరిష్టము లెన్ని కన్నియుఁ
మరణము గల్గఁజాలదు, భ్రమం పడుచెనవికావటంచు, ని
ద్ధర మతికానివైన వని, తెల్పుటఁ జూడ ప్రమాదమంచు, సు
స్థిరముగ నూహఁజేయఁ దగు; చిత్తము లోపల నోరమాధవా 37

తాత్ప—అరిష్టములు గల్గినప్పుడొకప్పుడు మరణము మానక కల్గును ఒకప్పుడెన్ని యరిష్టములు తోఁచినను మరణము గల్గదు అట్టి వేళలందు ఏనవి కానివని కాని వైనవనియు తలఁచుట ప్రమాదముగా నెఱుంగ వలెను.

గీ॥ వపువుమనసు యొక్క స్వాభావికంబగు
ప్రకృతి వికృతిఁ జెంది ప్రబలుటయొ, య

రిష్టమంచు మది నెఱింగి వివరించె స
ద్వైజ్ఞుండైన శివుండు వసుధ కృష్ణ. 38

తాత్ప — మనుష్యుని మనస్సు నందలి స్వభావగుణము మారుచుండుటయే అరిష్టమని, సద్వైద్యుడగు శంకరుండెఱిగించెను.

స్వగ్గ కృతి.

సీ॥ పుడమినుష్ణము శీతముగ
శీతముష్ణమ్ముగను మదిలో ననుకొనెడువాడు
కాయమ్ము చంజలి కాయ నుండియును
దాహమ్ముచేం బీడింపం బడెడువాండు
ఒడలు వేడిగ నుండియును చలిచే గడగడ
లాడుచు వడకు వాండు
మేనెల్ల దుమ్ముగ్రమ్మిన రీతి నెంచి
దెబ్బదవిలిన నెఱుకం బడనివాండు

గీ. స్నానముం జేసియును జందనమ్ముం బూసి
కొన్నతఱి నల్లసీంగలు ముట్టినటుల
నెంచువాండు గంధలేకయే సుగంధ
మును గ్రహించు వాండును మృతిం బొందు ; కృష్ణ 39

తాత్ప — వేడిని చలిగాను, చలిని వేడిగాను, తలచువాడును, దేహమున చలియుండియును తాపముచే బాధనందు వాండును, శరీరము వేడిగ నుండియును చలివల్ల గడగడ వడకువాండును, దేహమంతయు దుమ్ము గ్రమ్మినట్లు తలచి దెబ్బ తగిలిన సంగతము తెలియని వాండును, స్నానము చేసినను, చందనము పూసికొనినను, సంగతము, రక్తమును ఈగలు కఱచినట్లు తలచువాండును గంధము లేకయే గంధమును వాసన చూచినట్లు తలంచు వాండును మృతినొందుదురు.

చక్షురింద్రియవికృతి

గీ. గ్రీష్మమాదిగాఁగల్గు షడృతుల గతులు,
తూర్పుమొదలుగా దెసలగు స్థల విధములు
కర్మగుణ ద్రవ్యముల నిసర్గములు వైప
రీత్యముగ నెంచ నెలలో హరించుఁ గృష్ణ! 40

తాత్ప—గ్రీష్మము మొదలైన ఆరుఋతువుల గతులును, నాల్గు దిక్కుల గుర్తులును, కర్మగుణ ద్రవ్యముల సహజ రీతులను విపరీతముగ నెంచువాఁడు నెలలో మరణించును.

సీ. పగలు సుధాంశు బింబముఁ దారలన్నిరా
 కాలమందున రవిన్ గాంచు వాఁడు
మేఘముల్లేకయే మెఱుము లుఱుముల్లల వి
 ధమ్ముగా మదిలోనఁ దలఁచు వాఁడు
వ్యోమాగ్రమున మేడ లున్నట్లు సురనరా
 కృతి బొందినటుల వీక్షించువాఁడు
పొగమంచు వస్త్రముల్మున్నగువానిచేఁ
 బుడమిగ్రమ్మిన రీతిఁబోల్చువాఁడు
గీ. భూమిభస్మమై నీటిలోఁ గ్రుంగినటులఁ
గాంచువాఁడరుంధతి ధ్రువాకాశగంగ
లనెడు నక్షత్రములఁ గాంచనట్టివాఁడు
మృతినిగాంచుట నిశ్చయంబిలను కృష్ణ! 41

తాత్ప—పగటివేళ చంద్రుని, నక్షత్రములను, రాత్రివేళసూర్యుని చూచు వాఁడును, మబ్బులు లేకయే ఉరుములు మెరుపులు గల్గినట్లు తలచువాఁడును, ఆకాశమున మేడలున్నట్లును, దేవమానవరూపముల బొందినట్లును చూచు వాఁడును, భూమియంతయును పొగమంచుచేతను, బట్టలచేతను కప్పబడినట్లు తోఁచువాఁడును భూమిబూడిద

రై, నీటఁగలసినట్లు చూచువాఁడును, అరుంధతీ ధ్రువాకాశ గంగలను తారలు కాన్పించని వాఁడును, మరణించుట నిశ్చయము.

సీ. ఎండయందైన రేయెండ యందైన న
ద్దమ్మునందైన నుదమునవైన
దనసీడ గానకుండినవాఁడు తనసీడ
నంగహీనమ్ముగానైన, లేక
వాయసశ్వాన గోమాయుపిశాచరా
క్షస వికారాకృతుల్గాన నైన
పొగ లేని యగ్నిరీతిగఁ గాని సర్పభు
గ్గరళాకృతిగఁగాని గాంచువాఁడు
గీ. కాలగతినొందు రోగమ్ము గల్గియున్న
రోగమే లేక యున్నచో రోగియగు; న
టంచు సర్వజ్ఞుఁ డిట్లెఱిఁగించెఁ గాన
దీనినమ్మఁగాఁ దగుమదిలోనఁగృష్ణ!

తాత్ప—ఓకృష్ణ!—ఎండలో గాని వెన్నెలలోఁగాని అద్దములోగాని తనసీడ కనబడకున్నవాఁడును కాన్పించినచో అంగవైకల్యమందినట్లు చూచువాఁడును, తనసీడను కాకి, కుక్క, నక్క, పిశాచము, రాక్షసుడుమున్నగు వికృతాకారములుగా చూచువాఁడును, పొగలేని అగ్నివలెను పాము నోటి విషమువలెను గాంచువాఁడును, రోగియైనచో మరణించును. అప్పటికి రోగము లేనిచో వ్యాధిగ్రస్తుఁడగును. ఇట్లు శంకరుఁడెఱిగించె గావున నమ్మఁదగును.

జిహ్వేంద్రియ వికృతి.

చ. తినునట్టువంటి వస్తువుల తీపొగరై చొగరుప్పు నాచిటుల్
గనుపడుచుండి దోషయుతఁగఁ దగులంగ నాసంగ హెచ్చి, హె
చ్చుచు గలిగించు మార్పుఁ దినుచో శమనంబిడుచుఁ హఠాత్తుగా

గనుఁ గానలేనిచో రసముగ్రన్నన నాతఁడు నీల్గుమాధవా! 43

తాత్ప—తినెడు వస్తువులు తీపిగానున్న వగరుగాను వగరుగానున్న ఉప్పగాను కాన్పించుచు దోషము ప్రాప్తమై మందియుగా ఎక్కువగుచు, ఎక్కువగుటకు మందియుగా తగ్గుచు, అకస్మాత్తుగా రుచిని గ్రహింపలేని వాఁడు మృతినొందును.

ఘ్రాణేంద్రియ వికృతి.

క॥ బంధుర గంధమ్మును దు
ర్గంధము దుర్గంధమును సుగంధముగానే
గంధము గ్రహింపకయె వ
రంధ నున్న దుర్గంధమును యెడమృతినిఁజూచును కృష్ణ! 44

తాత్ప—సుగంధమును దుర్గంధముగాను దుర్గంధమును సుగంధముగాను తలచుచు తుదకేగంధమును గ్రహింపలేనివాడు మరణించును.

కర్ణేంద్రియ వికృతి.

సీ॥ ఆకాశ సంబంధమైన నినాదమ్ము
లూరకయే వినుచుండు వాఁడు
సబ్ధినగర వాలాహక యసత్యరవమ్ము
లద్భుతమ్ముగ విను నట్టివాఁడు
నిజముగా వినరాని నిస్వనంబుల నన్య
థా మదిలోపలఁ దలఁచువాఁడు
కానన్రగామ నిస్వానమ్ములను నాల
కించి వేఱుగ నాత్మనెంచువాఁడు
గీ. శత్రువరఁగ సంతోషమ్ము మిత్రుఁడనఁగ
దుఃఖమును బొందుచుఁ హఠాత్తుగను మాట
వినఁగనేట్టివాఁడు నీ విశ్వసుందు
మరణమునుఁ బొందుఁ నిశ్చయమరయు కృష్ణ! 45

తా—ఊరకయే ఆకాశ సంబంధములగు ధ్వనులను వినువాఁడును, సముద్రపట్టణవలాహక సంబంధములగు ధ్వనుల నన్యథముగా వినువాఁడును, వినబడని చప్పుడు విని ఇతరవిధముగా నాలోచన చేయువాఁడును, అరణ్య గ్రామసంబంధములగు ధ్వనులను విని వేఱుగా తలచువాఁడును, విరోధిపేరు విన్న సంతోషమును, స్నేహితుని పేరు విన్న విచారమును పొందువాఁడును, హఠాత్తుగా మాట వినబడనివాఁడును మరణింతురు.

—♦ ఛాయాపై పరీత్యము ♦—

ఆ॥ ఎవనినీడ నలుపు నెఱుపుఁ బసుపుఁ జిత్ర
వర్ణములుగఁ గానవచ్చు — నతఁడు
శీఘ్రకాలమున నశింపఁగాఁగలఁడంచు
శివుఁడు చెప్పె; నెఱుకచేత, కృష్ణ! 46

తా— సులభము

—♦ ప్రభాపైపరీత్యము ♦—

గీ॥ తనువుకాంతియు లజ్జయుఁ దగ్గుటయును
దేజమోజస్సుగాంతి స్మృతియు హఠాత్తు
గాఁ గలుగుటయు మృతిసూచకములటంచుఁ
దెలిసికొనఁ దగు జ్ఞానంబువలనఁ గృష్ణ! 47

తా—శరీరకాంతియు సిగ్గును సన్నగిలుటయును, తేజస్సును, జ్ఞాపకశక్తియు హఠాత్తుగ గల్గుటయును చావులక్షణములు.

—♦ ఓష్ఠవికృతి ♦—

గీ॥ అరయఁగాఁ గ్రిందిపెదవి వ్రేలాడుచున్న
పై పెదవి పైకి మిగుల నీడ్వబడియున్న
రెండుపెదవులు నేరేడుపండులవలె
నల్లబడియున్నఁగను మరణంబు కృష్ణ! 48

తా—సులభగ్రాహ్యము.

—◆ దంతవికృతి ◆—

గీ॥ ఏమనుజుని దంతములు నిహ్నైతుకముగ
రక్తిమ శ్యామ ధూమ్రవర్ణములు గాంచి
యుండి యాకస్మికమ్ము నూడిపడునొ
అతఁడు తప్పక మరణంబునందు కృష్ణ! 49

తా—ఎఱ్ఱగాను, నీలముగాను, బూడిదరంగుగాను, ఉండి అకస్మాత్తుగ నెవని పండ్లూడిపడునో వాడు తప్పక మరణించును.

—◆ జిహ్వావికృతి ◆—

గీ॥ ఎవనినాలుక వాచి బాడపడి పుండ్లు
బడియు నీలవర్ణముగా బరగుచుండు
నతఁడు స్వల్పకాలమ్మున మృతినిఁగాంచఁ
గలఁడటంచు శివుఁడు బల్కెఁ గాదె కృష్ణ! 50

తా—సులభగ్రాహ్యము.

సీ॥ ఎవని ముక్కు పగిలిగాని, యొండిగాని
క్రిందికణాతవక్రత్వంబుఁ జెంది గాని
యుండినను, శ్వాసరొద నాడుచుండినను, గ
తాసులగుదురవ్వార లియ్యవనిఁ గృష్ణ! 51

తా—సులభగ్రాహ్యము.

—◆ నేత్రవికృతి ◆—

క॥ ఒక కన్నుపై కుబికి లో
నకినింకొక కన్నుబోయి నీర్గారుచు నీ
ఒకగ్రుడ్లు నెఱ్ఱఁబడి కద
లిక మానినరోగి బ్రదుకలే దొక కృష్ణ! 52

తా—సులభము,

—♦ కేశవికృతి ♦—

క॥ నెఱకలుపాపట దీసిన
కరణినున్న బొమలవెండ్రుకలు నూడిన వం
కరఁదిరిగినఁ గన్బొమలా
నరుడు మృతిజెందు మూడునాళ్ళకు కృష్ణ! 35

తా—సులభము.

—♦ దేహావయవప్రక్రియావైపరీత్యము ♦—

గీ॥ నోటి నిడు నన్నమును మ్రింగఁగ నోటు వడుచుఁ
దలనిలువలేక, పిలిచినఁ బలుకలేక
దృష్టిఁ ద్రిప్పఁజాలక జ్ఞానహీనుఁడగుచు
నేకదృష్టినిఁ జూచు వాఁడీల్గు కృష్ణ!

తా— నోటిలోనన్నము పెట్టినను మ్రింగజాలనివాడును, తలసరిగా నిలిపియుంచ లేనివాడును, పిలిచినను పలుకలేకదృష్టిని ద్రిప్పలేక మతిమాలి ఓకేచూపు చూచువాడు మరణించును.

—♦ ఉత్థానవైపరీత్యము ♦—

క॥ బలవంతుఁడైన మఱి దు
ర్బలుఁడైనను లేవఁదీసి పట్టుకొనినఁగా
ల్నిలువగఁ జాలకయే మూ
ర్ఛిలునాతఁడు మరణమందు; సిద్ధముకృష్ణ ! 55

తా—సులభము.

—♦ ఉత్థానశయనాదివికృతి ♦—

గీ. వెల్లకిలగాఁబరుండియు నెల్లపుడు బ
దమ్ములాడించువాఁడు; జ్ఞానమ్ముపిడి
పరువులెత్తెడువాఁడు నిద్ధరణవిడిచి
కాళ్ళగతిని దప్పక పొందఁగలడు కృష్ణ ! 56

తా—సులభము.

— * శ్వాసవికృతి *—

ఆ. కరచరణములు శ్వాస పవనమ్ము శీతల
మంది శ్వాసనాపి యాపివిడుచు
నట్టివాఁడుగాక కటులశ్వాసను నోట
విడుచువాఁడు జీవనుడుగు కృష్ణ!

తా— చేతులు కాళ్ళును శ్వాస గాలియు చల్లబడి శ్వాసను ఆపియాపి వదలువాడున, కాకినచొ నోటితో శ్వాసవదలు వాడును చత్తురు.

— ♦ నిద్రాది వికృతి ♦—

గీ. ఎల్లప్పుడు తెవతెగక నిద్రించువాఁడు
రేఁబవళ్లును నిద్దుర లేనివాఁడు
చెప్పఁదలఁచినదేదియో చెప్పలేక
మైమఱచువాఁడు బ్రతుకఁడమాను; కృష్ణ!

తా— సులభము

—♦ ఓష్ఠలేహనాది వికారము ♦—

గీ. ఉత్తరోష్ఠమెప్పుడు నాకు చుండువాఁడు
ద్రేపులుడుగ కెల్లపుడుఁ ద్రేచువాఁడు
జెలఁగి ప్రేతలతోడ భాషించువాఁడు
కడగి ప్రేత నివాసమ్ముగాంచు కృష్ణ!

తా — ఎప్పుడును పై పెదవినాకుచుండువాఁడును ఎప్పుడును త్రేన్చువాఁడును చచ్చినవారితో మాటాడువాఁడును బ్రతుకరు.

—♦ రోమకూపములనుండి రక్తస్రావము. ♦—

ఆ. ధరవిహార్తుఁడైన పురుషుని రోమ కూ
పములనుండి శోణితము స్రవింప

నతఁడు తక్షణంబ మృతిగాంచునని కాల
విదుఁడు దెల్పె లోకవినుతకృష్ణ!

తా—విషముచే ఆర్తినొందినవాని రోమకూపముల ద్వారా రక్తస్రావముమగునెడ అతఁడు వెంటనే మరణించును.

—♦ వాతాష్ఠీల రోగఫలము ♦

గీ. అవనిలో వాతాష్ఠీలమనెడి వ్యాధి
హృదయమునఁ బైకిఁ బ్రాకి బాధించుచుండ
నన్నమంద నిష్టము గల్గునట్టివాఁడు
కాలగతినొందు సంశయ మేలకృష్ణ!

తా—వాతాష్ఠీలమను పేరుగల వ్యాధి హృదయమందు పై ప్రాకి బాధగలిగింప అన్నము తినుట కిష్టము గల్గినవాఁడు మరణించును.

—♦ శోపరోగము ♦—

గీ. ఏయుపద్రవముల్లేక యే మొదటఁ బ
దమ్ములన్ శోఫగల్గ నిద్దరఁ బురుషులు
మొగము నఁగల్గ స్త్రీల్గుదమ్మునను గల్గ
నుభయులును నశింతు రసత్యముగ్ కృష్ణ!

తా—ఏకష్టములునుఁ గలుగకుండనే ప్రారంభమున కాళ్ళయందు శోఫయను తెల్లసిపొడ కాన్పించిన పురుషులును ముగమున శోఫకాన్పించిన స్త్రీలనుగుకీమున కాన్పించిన ఉభయులును నశింతురు.

—♦ అతిసారాద్యుపద్రవములు. ♦—

గీ. వాంతిభేదిహిక్కా-మహాజ్వరములున్న
శిశ్నవృషణముల్ వాపును జెందియున్న
శ్వాసకాసామయము గల్గుజనులుగాల
కవలగుదురంచు గుర్తింపవలయుఁగృష్ణ!

తా— రోగులు విరోచనములు ఎక్కుళ్లు మహాజ్వరములున్నను అంగమును వృషణములును వాచియున్నను శ్వాసకాసవ్యాధి సంభ వించిన జనులు మరణింతురు.

—♦ స్వేదాద్యుపద్రవములు. ♦—

క. శ్వాసామయులకు మిగులఁ బ
పాసముహిక్కయుఁ జెమటయుఁ బ్రభవించిన నా
యాసమ్ముతోడశమున ని
వాసముగాంచెదరు వారవశ్యముకృష్ణ!

తా—శ్వాసరోగులకు అతిగాఢాపాసమును ఎక్కుళ్ళును చెమటయు పుట్టినయెడల కష్టపడి మరణించును.

—♦ జ ం హ్వా ది వి కృ తి ♦—

క. కుడికన్నులోని కేగిన
వడినాలుక నల్లనైన వాసననోటన్
చెడుగాఁగల్గినయెడ నా
తఁడు యమలోకంబుఁగాంచు తథ్యక కృష్ణా! 65

తా—సులభము

—♦ ముఖవికృతి ♦—

గీ. కనులవలన నీరు గారుటవలన మో
మంతతడిసియుండి యంఘ్రియుగము
చెమ్మటఁ గ్రమ్మి కనులు చెడ్డవ్యాకులతను
జెందియున్న మృతినిఁజెందుగృష్ణ! 66

తా—కన్నులనీరుగారి మొగమంతయు తడిసి ఆరకాళ్ళు చెమటలు గ్రమ్మి కన్నులందు మిక్కిలి ఆకులపాటు గల్గినను అట్టివాఁడు మరణించును.

—♦ శరీరాంగ వికృతి ♦—

క. తొలుతబరువైన యవయవ
ములఁ జూచుచుండ సులభముగనుండిన ని
శ్చలముగ నాతఁడు నిలలోఁ
పలజీవముపైన భ్రాంతి వదలును కృష్ణ! 67

తా — ఆరంభమందు బరువుగానుండిన అవయవములు, చూచు చుండగనే తేలికయైనచో అట్టివాఁడు తప్పక మరణించును.

—♦ గంధద్వారా వికృతి ♦—

గీ· ఏనిమొఁడలు బురదవస నూనె నేయి
చేపలకుఁగల్గు వాసనజెందియుండ
నెవనివాంతి సుగంధవస్తువులుగల్గి
యుండుఁ; నాతఁడు బ్రతుకఁ జాలండు; కృష్ణ 68

తా—బురద, వసనూనె, నేయి, చేపలకంపువంటి గలశరీర ముఁ గలవాఁడును, పరిమళవస్తువుల వంటివాంతి గలవాఁడును బ్రదు కరు.

—♦యూకాది వికృతి ♦—

చ· ఎవనిశిరమ్మునందు వసియించెడు పేల్నుదుటందు బ్రాకునో
ఎవరిడినట్టియాబలిని నెప్పుడు గాకములంటకుండునో
ఎవరుజ్వరాతిసారముల నెక్కువ గష్టముగాంచి యుందురో
యవనికి నాకు గాలవశులౌదురు నిక్కువ మోరమాధవా 69

తా—తలలోనున్న పేలు నుదుటిపై బ్రాకువారును, తానిడిన బలిని కాకులంటనట్టివారును జ్వరాతిసారములచే ఎక్కువకష్టము నం దువారును మరణింతురు.

—♦ క్షుద్వికృతి. ♦—

గీ. హితపదార్థమ్ములెన్ని భుజించిన, నుద
కమ్ము గొంతగ్రోలిన, బుభుక్షాపిపాస

లుడుగకయు, మితిమించుచునుండెనేని,
యుఁతడు మృతినొందు సత్యమియ్యవనిఁ గృష్ణ ! 70

తా. ఇష్టమైన వస్తువులెన్ని తిన్నను, నీళ్ళెన్ని త్రాగినను, ఆకలి దప్పులణగక, ఇంకను ఎక్కుడగువాడు మరణించును.

—♦ ప్రవాహికా ద్వ్యపద్రవము ♦—

క. ధరలోనతిసారమును, ను
దరశూలయు, దప్పి, బలము దగ్గుట దలపో
టరయఁగ నొకపరి గలిగిన
నరుఁ డీలోకంబు విడుచు నమ్ముము కృష్ణ ! 71

తా—అతిసారము, కడుపునొప్పి, శక్తితగ్గుట, తలనొప్పిఒక్కసారి కల్గువాఁడు మరణించును.

—♦ మృతినొందుటకు కారణములు ♦—

గీ. తనువశాశ్వతంబగుట నీతనువునకు ని
రూపమృత్యువు; కాని విరుద్ధమగు బ
దార్థములచేఁ బురాకృతమైన కర్మ
చేత మధ్యకాలమున నశించు గృష్ణ! 72

తా—శరీరము స్థిరమైనది కాకుండుటచేత, చావు ప్రాణికి తప్పదు. కాని, విపరీతములైనవస్తువుల చేతను, పూర్వజన్మకర్మచేతను మధ్యకాలముననే నశించును.

క. భూతములు పిశాచమ్ములు
ప్రేతమ్ములు రాక్షసులు విభీకరముగా
భూతలమునరోగినిఁ దా
మాతతముగ నాశ్రయించు నవనిని గృష్ణ! 73

తా—రోగిని భూత, పిశాచ, ప్రేత, రాక్షసులు భయంకరముగా నాశ్రయించును.

క. భూతపిశాచావేశ
స్ఫీతుండౌ రోగి యెట్టిసిద్ధౌషధమున్
ప్రీతిగొనబ్రిదుకఁడని ప్ర
ఖ్యాతమ్ముగఁ జెప్పె; నీలకంఠుఁడు కృష్ణ!

తా—భూతపిశాచావేశము గల్గినరోగి యెట్టిమంచి మందు సేవించినను బ్రతుకఁడు.

—॥దేహమునందలి స్వభావసిద్ధపదార్థముల వికృతి॥—

సీ. ధవళాంగములు నసితంబుగా మాఱుట
యసితాంగములు తెల్లనగుట రక్త
వర్ణాంగములు వేఱు వర్ణమ్ములగుట మా
ర్గవములైన విదృఢత్వంబుఁ గనుట
జలనావయవముల చలనంబుగనుట య
చలనంబుగల విచంచలములగుట
పొడవగునట్టివి పొట్టివియగుటయుఁ
బొట్టివి వింతగాఁ బొడవులగుట
గీ. అఁగాఁగలవికృతులు నగ్నిమాంద్య
మును, వివర్ణముష్ణము. శైత్యమునుహఠాత్తు
గాఁ గలుగుటయు మున్నుగాఁగల యుపద్ర
వములొదవ రోగిబ్రిదుకఁడీ వసుధఁ గృష్ణ! 75

తా. తెల్లని అవయవములు నల్లఁబడుట నల్లని అవయవములు తెల్లబడుటయు, ఒకవిధమైన రంగుగలవి వేఱురంగుగా కనబడుటయు, మెత్తని అవయవములు గట్టిగాఁ గనబడుటయు,కదలు అవయవములు కదలకుండుటయు, కదలనివి కదలుటయు, పొడవగు అవయవములు పొట్టివిగానుండుటయు, పొట్టివి ఆశ్చర్యకరముగా పొడవగుటయు మొదలైన విపరీతములు, అగ్నిమాంద్యము, రంగుమారిపోవుట, వేడి

గాయుట, చలువయు, అకస్మాత్తుగ మారిపోవుట, మొదలైన ఉప ద్రవములు గలుగు రోగి బ్రదుకఁడు.

చ. తనువతిభారమూనినను, తత్క్షణమందున శాంతినొందినన్
కనులనరంబులీడ్చుకొనినన్ జికురమ్ములు దంతముల్ హఠా
త్తున శిథిలంబులై పడిన, దొట్రుపాటునఁ గండ్లు తిరుగుచుం
డిన జముప్రోలికాతఁడు పడింజనయత్నముసేయు మాధవా. 76

తా. శరీరము మిక్కిలి భారమైనను, వెంటనే శాంతించినను కన్నుల నరము లీడ్చుకొనిపోయినను, వెండ్రుకలు, పండ్లు, అకస్మాత్తుగ రాలిపోయినను తడబాటుచేత కండ్లు తిరిగినను, అతడు మరణించును.

సీ. వపువునందునఁ బవడపురంగు మచ్చలు
పొడముటఁ నరములుబ్బుటఁ శరీర,
మావు పేడ, పొడిపూయుబడి నట్లుండుట,
ముక్కుదూలము మీఁద మొగమునందు,
గుఱుపులేచుట, యడుగులు చేతులు మొగమ్ము
కృశతఁగాంచుట, భుజియించియున్న
మూత్రపురీషముల్ పొడమకుండుట భుజి
యింపకున్నను నభివృద్ధియగుట,
పావురము గ్రద్ద, తలమీఁద వ్రాలుట, హృద
యమునఁగాని వక్షస్థలమందుగాని,
శూలగలుగుట, మధ్యంబు స్థూలమగుట
మరణసూచకములగు నిమ్మహిని కృష్ణ! 77

తా. శరీరమందు ఎఱ్ఱని పగడపుచుక్కలు పుట్టుట. నరములు ఉబ్బియుండుట, శరీరము, ఆవుపేడ, పొడుము, పూయఁబడినట్లుండుట, ముక్కుదూలముపైననుఁ మొగముపైనను కురుపులేచుట, అడుగులు, చేతులు, మొగము చిక్కిపోవుట, తిండితిన్నను, మలమూత్ర

ములు కాకుండుట, తినకున్నను, అధికముగానగుట, తలమీద, పాపు రము, గ్రద్దవాలుట, హృదయమందుగాని, ఎదురురొమ్మునగాని శూలపుట్టుట, నడుములావగుట, చావునకు గుర్తులు.

చ. ఎవనిశరీరభాగములు, నెక్కువగాకృశియించి యుండునో
ఎవని పురీషమున్, కఫము, నింద్రియముల్జలమందు మున్గునో
ఎవనిస్వరంబు హీనమయి, యెక్కువగద్గదగల్గియుండునో
యవనిని వాడు గాలగతినందుట నిక్కువమోరమాధవా. 70

తా. అవయవములుచాల కృశించినవాడును, మలము, కళ్లే రేతస్సుమున్గునట్టివాడును, హీనమై ఎక్కువడగ్గుత్తిక పడియుండువాడును, మరణించును.

చ. కనుగొనదృష్టిమార్గమునఁ గన్పడు వస్తువులెల్లఁ దునకలై
కనఁబడుచున్నఁగేశములు, గాయముఁ దైలముఁబూసినట్టులు
న్నను క్షయరోగమందునశనంబహితంబును, వాంతులున్నఁగా
సనగడుదప్పిగల్గినను చావకమానఁడతండు మాధవా! 79

తా. దారిలో కనబడు వస్తువులు ముక్కముక్కలై పోవుచున్నట్లు తోఁచినను, వెండ్రుకలును, శరీరమును,నూనెపూసినట్లున్నను, క్షయరోగమందు అన్నద్వేషమును, వాంతులును గల్గినను, దగ్గులో దాహము గల్గినను, అట్టివాఁడు మరణించును.

గీ. వాడినట్టిపూవుల కాంతివంటి మచ్చ
లున్న, శూలరోగమ్మున, నురుతరముగ
గళ్లె, నురుగు, రక్తమును గ్రక్కుచున్న
నతఁడు జీవింపఁడని నమ్మనగును కృష్ణ! 80

తా. వాడిపోయిన పూవులవంటి మచ్చలున్నను, శూలవ్యాధియందు కళ్లె, నురుగు, నెత్తురు, క్రక్కుచున్నను అతఁడు బ్రదుకఁడు.

సీ. వదనకరాంఘ్రులు వాచియుండి శరీర
మెక్కువగాఁ గృశియించి భుక్తి

యందిచ్ఛలేక, హస్తాంఘ్రులు మూపురం
బులు శిథిలీభూతములయియుండి,
జ్వరము, గాసముగల్గి, ప్రాతఃసమయమున,
భుజియించు నాహారమును గ్రమముగ
నపరాహ్ణమునఁ గ్రక్కునట్టివాఁడును మేఁక
వలె నఱచుచు నేలపైనిఁ బడుచు,
నొడలెఱుంగక వ్రణముల్ విడిచి శిశ్న
మును మిగులలోనికెగ నీడ్చుకొని శిరంబు
వాల్చి స్మృహఁ దప్పియున్నట్టి శ్వాసరోగి
బ్రదుకుపై నాశవదలు భావమునఁ గృష్ణ. 81

తా. మొగము, చేతులు, పాదములు, వాచియుండగా, దేహము అధికముగా చిక్కి తిండితిన నిష్టములేక, చేతులు, కాళ్ళు శిథిలములై పోయియుండి, జ్వరము, దగ్గు, కలిగి ప్రొద్దుటతిన్న తిండి సాయంత్రమునకు కక్కుకొనువాడను మేకవలె అరచి క్రిందఁబడి, తన శరీరమును, తానెరుగక పిచ్చలు, శిశ్నమును వదలి మిక్కిలి లోపలి కీడ్చుకొని తలవాల్చి మతి తప్పియున్న శ్వాసరోగి బ్రదుకడు.

—♦ వైద్యుని లక్షణము ♦—

చ. నయగుణవర్తనంబు ; సహనంబు; వచ పరిశుద్ధరోగని
ర్ణయకుశలంబు, ధైర్యముగనద్ధిషణంబు కృపాస్వభావ మ
వ్యయతరదైవ భక్త్యమృతహస్తములం జెలువందు వాని ని
శ్చయముగ వైద్యుఁ డంచును బ్రశంసయొనర్పగవచ్చు మాధవా.

తా. మంచి నడవడికయును, ఓర్పును, మాట శుభ్రతయు, రోగనిర్ధారణ చేయఁగల నేర్పును, ధైర్యమును, దయగల మనస్సును తక్కువకాని దైవభక్తియును, అమృతహస్తమును, ఇవికలవానిని వైద్యుఁడని మెచ్చుకొనవచ్చును.

క. ఆయుర్వేదము సర్వప్ర
జ్ఞాయుతుఁడై తత్త్వగణితశాస్త్ర పరిచయ
శ్రీయుతుఁడై సాక్షాన్నా
రాయణుఁబలె వైద్యుఁడిల విరాజిలుచుండున్ 83

తా. ఆయుర్వేదమందు సమర్థతఁ గలవాఁడై శ్రేష్ఠమగు నా శాస్త్రమందలి పరిచయమను లక్ష్మిగలవాఁడై, వైద్యుఁడు, నారాయణమూర్తివలె ప్రకాశించును.

క. కాలము దత్త్వము రోగము
మూలముఁ గన్గొనక వైద్యమునుఁ జేసిన నా
ఫాలాక్షునకైనను ని
ర్మూలము చేయంగవశమె రోగము కృష్ణ. 84

తా. కాలమును, తత్త్వమును, రోగమును, మూలము నెఱుగక వైద్యముచేసినచో ఫాలాక్షుడైనను కుదుర్పలేఁడు.

—◆ వైద్యవిషయకావశ్యక విషయములు ◆—

చ. పనిగొని వైద్యునిం బిలువ బైలువెడల్పమయమ్మునన్ బథ
మ్మున మిగులంగ దుశ్శకునము ల్గనిపించిన నింటఁజూడఁ బో
వునపుడతండు, నిద్దురకు బోవుచునుండిన దైన్య మానసం
బునఁ బొడకట్టినన్ మృతినిబొందక మానఁడురోగి; మాధవా. 85

తా. వైద్యుని బిలుచుకొనివచ్చుటకు బయలుదేరు వేళను దారిలో అపశకునములు గాన్పించినను, వైద్యుని యింటికివెళ్ళినప్పుడాతఁడు నిద్రబోవుచున్నఁ గాని, అతఁడు విచారముఖములో కన్పడినను రోగి బ్రతుకనోపఁడు.

కఁ అగదంకరుఁ డౌషధము నొ
సగుచోఁ గైకొనక క్రింద జారిపడిన నె

వ్యాగచేఁ జిత్తమరయోమయ
ముగనుండిన రోగి బ్రదుకఁ బ్రోవను కృష్ణ! 86

తా. వైద్యుఁడు మందీయబోయిన సమయమున, పుచ్చుకొనక క్రింద జారవిడిచినను, విచారముచే మనస్సు గంద్రగోళముగా నున్నను, ఆరోగి బ్రతుకఁడు.

సీ. వైద్యుఁడు తనుఁజూడవచ్చు తరిని రోమ్ము
పైఁ గొత్తఁగఁ జెమటపట్టియున్న
మట్టిపెళ్లచేత మట్టిపెళ్లనుగాని
కట్టెచేత నొక్క కట్టెఁగాని
గొట్టుచున్నగడ్డి కొసఁ ద్రుంచుచున్నను
మరిక్రింది పెదవిని గొఱుకుచున్న
మీఁదిపెదవి నాక్రమించి నాకుచు నున్న
దలవెండ్రుకలను జెవుల జలింపఁ
జేయుచున్న గురువులను స్నేహితులను
దేవతలను మరియుధరా దేవతలను
జలఁగి మదిలోన నెప్పుడు దూషించుచున్న
నట్టిరోగి జీవింపఁ డియ్యవనిఁ గృష్ణ!
తా. సులభము.

సీ. వసుధలో వక్రానువక్ర సంచారము
లలిగిన గ్రహము లల్పపదవుల వ
సించి జన్మర్క్షమునఁ జిలుగునొందించిన
నశని యుల్కాతార లరయఁహోరఁ
గడు బాధనొందింపఁ గల్గిన నింటిపై
వాయసగృధ్రముల్ వాలుచున్న
నిష్కారణముగ దుర్గినను మంచము శిథి
లమ్మయైనను వాయసమ్ము లెల్ల

గీ. భార్యజంతువులనుఁ బ్రసవించినను రత్న
హారములకుఁ గల్గునట్టి కాంతి
తగ్గుచున్న రోగితప్పక పరలోక
వాసుఁడగును సుమ్ము వసుధఁ గృష్ణ! 88

తాత్ప:—సులభము.

—♦ విపరీత చికిత్సా ఫలము ♦—

ఉ. ఎంతచికిత్స చేసిన నొకింతయు తగ్గక వ్యాధి హెచ్చు చో
క్కింతయు నౌషధంబిడక యే కడువింతగ తగ్గినన్ బలం
బంతయుఁ దగ్గి క్షీణగతి నందె వికారము లంతకంతక
త్యంతము నొచు నున్న యెడనాతఁడిహమ్ము ను వీడుమాధవా! 89

తాత్ప:—ఎన్నిమందు లిచ్చినను తగ్గక ఎక్కువగుచున్నను మందీయకయే అకస్మాత్తుగ తగ్గి పోయినను, బలముతగ్గి, వికారము లెక్కువగు చున్నను, అట్టివాడు మరణించును.

—♦ పుష్పిత మనుష్యుఁడు ♦—

చ. వివిధలతాద్రుమాయతనవీన వనంబున నుండి వీచు వా
యువువలె నేనిదేహమున నుండి సుగంధ తరానిలంబుఁ రేఁ
బవలును వీడకుండఁ గనవచ్చునొ; పుష్పితుడంద్రు వాని, ని
య్యవనిని వాడొకబ్దమున కంతముఁ జెందగలఁడు మాధవా! 90

తాత్ప:—అనేక రకములగు పూవులతో గూడినవనమునుండి వచ్చు పరిమళము వలె తన శరీరమునుండి పరిమళము రాత్రింబవళ్ళు నువచ్చు వానిని పుష్పితుఁడందురు వాఁడొక సంవత్సరమునకు మరణించును.

గీ. మహిని, నొక్కొక్క పుష్ప సంబంధమైన
ఘనతర సుగంధమైన దుర్గంధమైన
నేనరుని దేహమందు గాన్పించు చుండు
నతఁడుగూడ పుష్పితుఁడన నలరుఁ గృష్ణ! 91

తాత్ప:—సులభము.

చ. గురుతరమైన చెంగలువ కోష్టగరున్ తగరంబు నింక పు
ష్పరసము మంచిగంధముల వాసన కప్పుచున్నగాని దు
ర్భర శవమూత్ర గంధముల వాసనగప్పు చున్నగాని యా
నరుఁడిలలోనఁ బుష్పితుఁడనందగు నిక్కువ మోరమాధవా! 93

తాత్ప:—చెంగల్వకోష్టు అగరు తగరము పూదేనె మంచి గంధము, వీని వాసన యైనను భరింపరాని శవసంబంధమగు మల మూత్రముల వాసనగాని శరీరమునుండి వెడలు నరుఁడును పుష్పితుఁ డనఁబడును.

గీ. రోగికి జ్వరము లేక నిరూఢిగా, సు
గంధ కారణమున్ లెక, కాయమున, సు
గంధమైన మరియును, దుర్గంధమైన
దోఁప నతఁడేడు గూడ బ్రదుకేఁడు; కృష్ణ! 93

తాత్ప:—సులభము.

—♦ రస జన్య వికారము ♦—

గీ. వ్యాధి లేకుండి నపుడు గాయమ్ము నందు
గలరసమ్ముల నరయ రోగమ్ము వచ్చి
నంత విరసత్వమో లేక యమితరుచియొ
కనఁబడు రసస్థితి విధంబు గనఁగఁ గృష్ణ! 94

తాత్ప:—ఓకృష్ణ! రసస్థితియొక్క రీతి నాలోచింపగా వ్యాధి లేకుండిన సమయమునను శరీరమందున్న రసములను చూడగా రోగ మువచ్చినంత రసహీనతయో మిక్కిలి రుచియో కనఁబడును.

—♦ రస జ్ఞాన పరీక్ష ♦—

క. రోగి శరీర రసను రుచి
బాగుగఁ గన్గొనఁగ వచ్చు బరికింపంగా
నీఁగలును జీమలు మొదలు
గాఁగల జంతువుల వల్లగరిమను కృష్ణ! 95

తాత్ప:—ఈగలు చీమలు మొదలగువాని చర్యల వలన రోగి

శరీర రసపు రుచిని గ్రహింపవచ్చును.

చ. క్షితివిరసత్వమొందినను జేరవు చీమలు నీఁగలున్ బవి
త్రతను వహించియున్న మధురత్వము నొందిన మక్షికాదులం
చితముగఁ జుట్టుముట్టియు స్పృశించుచుండిన నట్టిరోగి పు
ష్పితుఁడయి స్వల్పకాలమునఁ జెందును మృత్యువునో రమాధవా! 96

తాత్ప:—రసము లేకున్న చీమలు ఈగలును చేరవు పవిత్రము గానున్నను దీయదనముగా నున్నను ఈగలు చీమలు చుట్టును జేరి ప్రాలుచున్నను ఆరోగి పుష్పితుఁడై స్వల్పకాలమున మరణించును.

నోరు మూఁడు వ్రేళ్ళు పట్టకుండఁ బట్టుకొనుటకు ఫలము.

గీ. దంతముల మధ్య నంగుళిత్రయము నుంచ
నెడము లేకుండ నోర్మూత పడిన యెడల
నతఁడు సప్తరాత్రులకు గాయమ్ము విడిచి
మృత్యువునుఁ గాంచగానేగు ఋతము కృష్ణ! 97

తాత్ప: — పండ్ల నడుమ మూడువ్రేళ్ళుంచినచో సందు లేకుండ నోరుమూత పడినయెడల 7 దినములలో మరణించును.

— ♦ కొన్ని మరణ చిహ్నములు ♦ —

గీ. మాతృమండలమును చంద్రమః కళంక
మును ధ్రువర్క్షమ్మునుం గనుగొనని వాఁడు
గర్ద్రమాదులందుంచిన కాళ్ళు దెగిన
వంచు నెంచువాఁడు నశించు; కృష్ణ! 98

తా. మాతృమండలమును, చంద్రమండల మందలి మచ్చను, ధ్రువనక్షత్రమును చూడలేని వాఁడును కర్దమాదులం దుంచిన కాళ్ళు తెగినవని తలచువాఁడును మరణింతురు.

క. ఉరము మిగులఁ గృశియించుచు
దేహమునఁ జెమట పట్టుచున్న స్నానమయిన దా
తరువాత దలపయినఁ బొగ
లురునెగయుచు నున్న జచ్చు రాత్రిఁ గృష్ణ! 99

తా, ఎముకలొమ్ము మిక్కిలి ఎండిపోయినను, మాటిమాటికి

ని, చెమ్మట పట్టుచున్నను, స్నానముచేసిన తరువాత తలమీఁద పొగలు గ్రమ్మినట్లున్నను, అట్టివాఁడు మరణించును.

గీ. వాయి యందేమి లేనట్టిపక్షి యెవరి
నెత్తిమీఁద నెక్కిపొడుచు; నిగ్గతముగ
నతఁడు స్వల్పకాలమ్ములో మృతినిఁగాంచు
నంచువచియించె గాలజ్ఞుఁడవనిఁ గృష్ణ! 100

తా. నోటిలో నేమియు లేనిపక్షి నెత్తిపైనెక్కి పొడిచిన వాఁడు మరణించును.

—♦ విపరీత చిహ్నములు. ♦

క. చెవులం దెఱచుకొనియు నా
రవముల విన నట్టివాఁడు రమ్యాహారం
బవిరళముగ మెసవుచు స
త్తువఁగలుగనివాఁడు దాఁ బ్రదుకఁడిలఁ గృష్ణా! 101

తా. చెవులు విప్పుకొనియుండియు ధ్వనినివిననివాఁడును తిండి తినుచునే ఆకలి తీరనివాఁడును బ్రదుకరు.

గీ. కాంతిహీనుఁడయ్యు హఠాత్తుగా బ్రకాశ
మందువాఁడు కృశీభూతుఁడై విచిత్ర
గతిగ బలిసినవాఁడు నాకాలగతిని
గాంచకుండక పోఁడు నిక్కముగఁ గృష్ణ! 102

తా. కాంతిమాసిపోయి అకస్మాత్తుగా దివ్యమైనకాంతితో ప్రకాశించువాఁడును, చిక్కి విచిత్రముగా బలిసినవాఁడును బ్రదుకరు.

భోజనాది వైపరీత్యము.

గీ. కారణములేక కొలఁది యాహారమునఁ గృ
శించుచాహారమును భుజియించినఁ గడు
మైక మొదవిఁక గ్రుడ్డులేమాడ్కిఁగాన
బడకయున్న నతఁడు జీవముడుగుఁ గృష్ణ! 103

గీ. గోరులును వెంట్రుకలు నూడి జారిపడిన
నెడము కన్నుండినీరు స్రవించుచున్న

నబలుఁడై యుండియును నహీనబలుఁడయిన
రోగిజీవింపఁడీక్షితిలోనఁ గృష్ణ! 104

తా. కారణము లేకయే కొద్ది అన్నముతినుచు, చిక్కిపోవు వాఁడును ఎంతతిండి తిన్నను, మెకముగల్గి కండ్లుకానరాకయున్న వాడును బ్రదుకరు. గోళ్లు, వెండ్రుకలు ఊడిపడ్డను, ఎడమకన్నునీరు గారినను చిక్కియుండి శేషముగా బలిసినను, ఆరోగి బ్రదుకఁడు.

క. మణిబంధము మొగముపయిని
నునుచుకొని రొంకించుకేనియును రవికాంతిఁ
గనఁజాలక పీనుగువా
సనగొట్టెడువాఁడు బ్రదుకఁ జాలఁడు కృష్ణా! 105

తా. సులభము.

—— అరిష్టములు· ——

గీ. పువ్వు పండును నగ్నిని బాగయు మబ్బు
వానరాక గ్రమతఁ దెల్పుపగిది నరుని
మృత్యువునుఁ దెల్పుటకు నరిష్టములుగ
తంబుగానుండు సుమ్ము; సత్యంబు కృష్ణ! 106

తా. పువ్వు, పండు, నిప్పు, పొగ, మబ్బు, వర్ష మువచ్చుట మృత్యువును తెల్పు అరిష్ట సూచనలు.

—— వైద్యుని యరిష్టజ్ఞానము. ——

క. మరణోన్ముఖుఁడగు రోగికి
నరిష్టములు దెలిసికొనక యౌషధమిడినన్
బరిహాసమగును గనుకా
యరిష్టములు వైద్యుఁ డెఱుఁగనగు; నిల కృష్ణా! 107

తా. చావుదగ్గర బడిన రోగియొక్క అరిష్టముల నెఱుగకుండ మందిచ్చిన పరిహాసమగును; కనుక వైద్యుఁ డెఱుంగవలెను.

—— అరిష్ట శాంతి. ——

గీ. పృథివిలో నరిష్టములు గాన్పించురోగి
బ్రదుకఁడైన మందిడుచు జపముదపంబు

బ్రాహ్మణులచేతఁ జేయింప ఫలమొకానొ
కప్పుడౌదవునని యొ శివుఁడవనిఁ గృష్ణ! 108

తా. అరిష్టములుతోఁచు రోగి బ్రదుకడని ఆశ వదలుకొన వలెను. ఐనను మందులిచ్చుచు బ్రాహ్మణులచేత జపము తపము చేయించిన ఒకప్పుడు బ్రదుకవచ్చునని శివుఁడు చెప్పెను.

—♦ కృష్ణకాలపురుష ఫలము. ♦—

గీ. ఆకసంబునఁ గనుపించునట్టి నీడ
మహినలుపు దోచెనేనియా మనుజుఁడారు
మాసములలోన యమరాణ్ణివాసమునకు
నరుగ యత్నంబుసేయుఁ దానాత్మ; కృష్ణ! 110

తా. సులభము.

——♦ పీతనీలాది వర్ణ ఫలము. ♦—

ఆ. ఛాయ పీతవర్ణమై యున్న వ్యాధియు
నలుపు నెఱుపునైనఁ గలుగుహత్య
చిత్రవర్ణమైనఁ జిత్తమ్మునకుమహా
భయముగలుగు; నందువలన కృష్ణ! 111

తా, ఆకాశమందలి తననీడ, పసుపుపచ్చగా నుండిన రోగమును, రంగురంగులుగా నున్న మనసునకు భయమును కలుగును.

—♦ అంగహీన కాలపురుషుని ఫలము. ♦—

క. ధరఛాయా పురుషుని పద
మఱయఁగ విఱిగినటులున్న నాగ్నెలలకుఁ బం
ధురగుల్భములట్లగుచో
మఱి వత్సరమునకు గల్గు మరణము కృష్ణ! 112

తా. ఛాయాపురుషుని కాలు విరిగినట్లున్న ఆరునెలలకును గుల్భములవలె నున్నచో సంవత్సరమునకును, మృతికల్గును.

గీ. పరికించిచూడ ఛాయా
పురుషుని హృదయంబు నష్టమునుఁ బొందిన వ
త్సరయుగమున కాయువ్యము

పరిపూర్ణాయంబవునటంచుఁ బల్కెఁగి; కృష్ణ! 113

తా. ఛాయాపురుషుని హృదయము కనఁబడక పోయినచో 2 సంవత్సరములకు మరణించును.

గీ. ధరణీతలమున ఛాయా
పురుషుని గుడిచేయి విరిగిపోయినఁ జుట్టాల్
మరణింతురెడమచేయాటు
విరిగినభార్యయు నశించు నె టనె కృష్ణ! 114

తా. సులభము

క. అరయఁగ ఛాయాపురుషుని
శిరమును దక్షిణకరంబు శిథిలమయిన నా
పురుషుడు కొలదిదినంబుల
మరణము నొందంగఁగలఁడు మహిలోఁ గృష్ణ! 115

తా. ఛాయాపురుషుని తలయుకుడిచేయియు నాశనమైన యెడల అట్టివాడు కొద్దిరోజులలో మరణించును.

క. శిరహీనమైన నెల కం
ధరహీనంబైనచో దినము లెన్మిది జం
ఘరహితమైన దినము మేన్
మరుగు వడిన నపుడుగల్గు మరణము కృష్ణా! 116

తాత్ప:—తలలేని యెడల నెలలోను, మెడలేని యెడల ఎనిమిదిరోజులలోను, తొడలేని యెడల రోజులోను శరీరమేకనబడనిచో వెంటనే మరణము గల్గును.

— ♦ ఛా యా పు రు ష ల క్ష ణ ము. ♦—

క. ఛాయాపురుషుని లక్షణ
మీయిలలో దెలిసి కొనిన నెవరైనను బ్ర
జ్ఞాయుత కాలత్రయవిదు
లైయశమున్ గాంచఁ గలరిహమ్మునఁ గృష్ణా! 117

తాత్ప:—ఛాయాపురుషలక్షణ మెరిగిన వారు త్రికాలవేదులై కీర్తిగాంచఁ గలరు,

క. దూరస్థుఁడైన నరుఁడే
కారణమునఁ దెలియఁగలఁడో కాలమ్మును నా
కారణము శివుఁడు చెప్పిన
తీరుగ వచియింతు జనులు తెలియఁగ కృష్ణా! 119

తాత్ప—దూరమున నున్న మనుష్యుడే హేతువుచే కాలము నెఱుగ గలఁడో ఆకారణమును మనుష్యులు తెలిసికొనుటకై శివుడు చెప్పిన రీతిగానే, చెప్పెదను.

—♦ ఏకాంత ఛాయాసాధనము ♦—

గీ॥ నిర్జన స్థలమ్మునకేగి నిలచి సూర్యు
నకు వెనుకఁ దిర్గి ఛాయఁ గంఠస్థలమునఁ
జూచి యాకసమందు సంకోచముడిగి
కనుఁగొనిన శివుఁ డగుపడుగాదె! కృష్ణా! 118

తాత్ప—ఒంటరిచోటికిఁబోయి నిలువఁబడి సూర్యునకు వెనుకతిరిగి నిలువఁబడి నీడయొక్క కంఠప్రదేశమున జూచి క్రమముగా ఆకాశమునకు అనుమానము లేక చూచిన కాన్పించును.

గీ. ఎలమి "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో"య
టన్న మంత్రంబు నాత్మలో నధికభక్తి
నూట యెనిమిది సారు లనూనముగ జ
పింపనిష్టర్థమపుడ లభించుఁ గృష్ణ! 120

తాత్ప— "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో" అను మంత్రమును 108 సారులు జపింప ఇష్టార్థము అప్పుడే చేకూరగలదు.

క॥ పరిశుద్ధస్ఫటికాకృతిఁ
బరగుచు వివిధాకృతుల విభాసిల్లెడు శం
కరుఁగన్నవాఁడు జీవుల
కరయఁగ దావిభుఁడగును నయమ్మగ కృష్ణా! 121

తా—తెల్లని స్ఫటికాకారముతో నొప్పుచు వివిధాకృతులుగల విగ్రహము కనఁబడినవాఁడు లోకపాలకుఁడగును.

—♦ రెండు సంవత్సరములలోఁ ద్రికాలజ్ఞుఁడగుట ♦—

గీ. ఇట్లు రెండు వత్సరముల నేకదీక్ష
ననుదినంబును యోగాభ్యస మొనర్చు
మనుజుఁడిల సర్వశక్తి సంపన్నుఁడగుచు
నెఱుఁగుఁ గాలత్రియమ్ముఁ దానెలమిఁ గృష్ణ! 122

తా—ఈవిధముగా రెండేండ్లు ఏకదీక్షగా ప్రతిరోజును యోగాభ్యాసము చేసినవాఁడు సర్వశక్తిసంపన్నుడై త్రికాలముల నెఱుగును

—♦ నిరంతర యోగాభ్యాసఫలము ♦—

క॥ అనయము యోగాభ్యాసం
బును నిశ్చల చిత్తమూని పొనరించిననా
మనుజునకు దుష్టి భంబిలఁ
గనరాదని చాటిచెప్పగాదగు గృష్ణ! 123

తా—ఎల్లప్పుడును ఇట్లు యోగాభ్యాసమును నిశ్చలచిత్తమును బూని చేసినచో మనుష్యునకు చెతగానిది లేదు.

క॥ దేవా! భూతనిచయ సము। భావానిర్మలతర ప్రిభావా! శ్రిత సం
జీవా! పూజితపదరా। జీవా! నీ సేవనెపుడు చేసెదఁ గృష్ణ! 124

—♦ విజ్ఞప్తి ♦—

క॥ శ్రీకృష్ణుని కృపచే నాం
ధ్రీకరణముఁ జేసినాఁడ ధీనజనులను కం
పాకలితులై సహింపుం
డీ కాలజ్ఞానమునుఁ బరీక్షించి మదిన్ 125

గద్య.

ఇది శ్రీకృష్ణ గురు వరప్రసాద సమాసాదిత కవితా
ధౌరేయ సకల సుజనవిధేయ దేవినేని సూరయ
నామధేయ ప్రణీతంబైన వైద్యరహస్య
దీపికయను నామాంతరముగల
సత్యాత్మక కాలజ్ఞానము
సంపూర్ణము.

తాత్ప:—సులభము.

చ. గురుతరమైన చెంగలువ కోష్టగరున్ తగరంబు నింక పు
ష్పరసము మంచిగంధముల వాసన కన్పడుచున్న గాని దు
ర్భర శవమూత్ర గంధముల వాసనగన్పడు చున్న గాని యా
నరుఁడిలలోనఁ బుష్పితుఁడనందగు నిక్కువ మోరమాధవా! 92

తాత్ప:—చెంగల్వకోష్టు అగరు తగరము పూదేనె మంచి గంధము, వీని వాసన యైనను భరింపరాని శవసంబంధమగు మల మూత్రముల వాసనగాని శరీరమునుండి వెడలు నరుఁడును పుష్పితుఁ డనఁబడును.

గీ. రోగికి జ్వరము లేక నిరూఢిగా, సు
గంధ కారణమున్ లేక, కాయమున, సు
గంధమైన మరియును, దుర్గంధమైన
దోఁప నతఁడేడు గూడ బ్రదుకఁడు; కృష్ణ! 93

తాత్ప:—సులభము.

—♦ రసజన్యవికారము ♦—

గీ. వ్యాధి లేకుండి నపుడు గాయమ్ము నందు
గలరసమ్ముల నరయ రోగమ్ము వచ్చి
నంత విరసత్వమో లేక యమితరుచియొ
కనఁబడు రసస్థితి విధంబు గనఁగఁ గృష్ణ! 94

తాత్ప:—ఓకృష్ణ! రసస్థితియొక్క రీతి నాలోచింపగా వ్యాధి లేకుండిన సమయమునను శరీరమందున్న రసములను చూడగా రోగ మువచ్చినంత రసహీనతయో మిక్కిలి రుచియో కనఁబడును.

—♦ రసజ్ఞానపరీక్ష ♦—

క. రోగి శరీర రసము రుచి
బాగుగఁ గన్గొనఁగ వచ్చు బరికింపంగా
నీఁగలును జీమలు మొదలు
గాఁగల జంతువుల వల్లగరిమను కృష్ణ! 95

తాత్ప:—ఈగలు చీమలు మొదలగు వాని చర్యల వలన రోగి

శరీర రసపు రుచిని గ్రహింపవచ్చును.

చ. క్షితివిరసత్వమొందినను జేరవు చీమలు నీఁగలున్ బవి
త్రతను వహించియున్న మధురత్వము నొందిన మక్షికాదులం
చితముగఁ జుట్టుముట్టియు స్పృశించుచుండిన నట్టిరోగి పు
ష్పితుఁడయి స్వల్పకాలమునఁ జెందును మృత్యువునో రమాధవా! 96

తాత్ప:—రసము లేకున్న చీమలు ఈగలును చేరవు పవిత్రము గానున్నను దీయదనముగా నున్నను ఈగలు చీమలు చుట్టును జేరి వ్రాలుచున్నను ఆరోగి పుష్పితుఁడై స్వల్పకాలమున మరణించును.

నోరు మూఁడు వ్రేళ్ళు పట్టకుండఁ బట్టుకొనుటకు ఫలము.

గీ. దంతముల మధ్య నంగుళిత్రయము నుంచ
నెడము లేకుండ నోర్మూత పడినయెడల
నతఁడు సప్తరాత్రులకు గాయమ్ము విడిచి
మృత్యువునుఁ గాంచగానేగు ఋతము కృష్ణ! 97

తాత్ప:— పండ్ల నడుమ మూఁడు వ్రేళ్ళుంచినచో సందు లేకుండ నోరుమూత పడినయెడల 7 దినములలో మరణించును.

— ♦ కొన్ని మరణ చిహ్నములు ♦ —

గీ. మాతృమండలమును చంద్రమః కళంక
మును ధ్రువర్క్షమ్మునుం గనుగొననివాఁడు
గర్దమాదులందుంచిన కాళ్ళు వెగిన
వంచు నెంచువాఁడు నశించు; కృష్ణ! 98

తా. మాతృమండలమును, చంద్రమండల మందలి మచ్చను, ధ్రువనక్షత్రమును చూడలేని వాఁడును కర్దమాదులం దుంచిన కాళ్ళు తెగినవని తలచువాఁడును మరణింతురు.

క. ఉరము మిగులఁ గృశియించుచు
దరముఁజెముట పట్టుచున్నఁ దావ మయిన దా
తనువాత దలపయినఁ బొగ
లరుదెంచుచు నున్న ఒచ్చునాతఁడు కృష్ణ! 99

తా, ఎదురురొమ్ము మిక్కిలి ఎండిపోయినను, మాటిమాటికి

ని, చెమ్మట పట్టుచున్నను. స్నానముచేసిన తరువాత తలమీఁద పొగలు గ్రమ్మినట్లున్నను, అట్టివాఁడు మరణించును.

సీ. వాయి యందేమి లేనట్టిపక్షి యెవరి
నెత్తిమీఁద నెక్కి పోఁడుచు; నిర్గతముఁగ
నతఁడు స్వల్పకాలమ్ములో మృతినిఁగాంచు
నంచువచియించె గాలజ్ఞుఁడవనిఁ గృష్ణ! 100

తా. నోటిలో నేమియు లేనిపక్షి నెత్తిపై నెక్కి పోడిచిన నాతఁడు మరణించును.

—♦ విపరీత చిహ్నములు. ♦

క. చెవులం దెఱచుకొనియు నా
రవముల విన నట్టివాఁడు రమ్యాహారం
బవిరళముగ మెసవుచు స
త్తువఁగలుగనివాఁడు దాఁ బ్రదుకఁడిలఁ గృష్ణా! 101

తా. చెవులు విప్పుకొనియుండియు ధ్వనినివిననివాఁడను తిండి తినుచునే ఆకలి తీరనివాఁడునుఁ బ్రదుకరు.

సీ. కాంతిహీనుఁడయ్యు హఠాత్తుగా బ్రకాశ
మందువాఁడు గృశీభూతుఁడై విచిత్ర
గతిగ బలిసినవాఁడు నాకాలగతిని
గాంచకుండక పోఁడు నిక్కముగఁ గృష్ణ! 102

తా. కాంతిమాసిపోయి అకస్మాత్తుగా దివ్యమైనకాంతితో ప్రకాశించువాఁడును, చిక్కి విచిత్రముగా బలిసినవాఁడును బ్రదుకరు.

భోజనాది వైపరీత్యము.

సీ. కారణములేక కొలఁది యాహారమునఁ గృ
శించుచాహారమును భుజియించినఁ గడు
మైకమొదివిఁ గ్రుడ్డులేమాడ్కిఁగాన
బడకయున్న నతఁడు జీవముడుగుఁ గృష్ణ! 103

సీ. గోరులును వెంట్రుకలు నూడి జారిపడిన
నెడమ కన్నుండినీరు స్రవించుచున్న

సబలుఁడై యుండియును సహీనబలుఁడయిన
రోగిజీవింపఁడీక్షితిలోనఁ గృష్ణ! 104

తా. కారణము లేకయే కొద్ది అన్నముతినుచు, చిక్కిపోవు వాఁడును ఎంతతిండి తిన్నను, మొకముగగ్గి కండ్లుకానరాకయున్న వాడును బ్రదుకరు. గోళ్లు, వెండ్రుకలు ఊడిపడ్డను, ఎడమకన్నునీరు గారినను చిక్కియుండి శేమముగా బలిసినను, ఆరోగి బ్రదుకఁడు.

క. మణిబంధము మొగముఁ నయిని
నుఁనుచుకొని యొకించు కేనియును రవికాంతిఁ
గనఁజాలక పీనుగువా
సనగొట్టెడువాఁడు బ్రదుకఁ జాలఁడు కృష్ణా! 105

తా. సులభము.

—♦ అరిష్టములు· ♦—

గీ. పువ్వు పండును నగ్నినిబొగయుమబ్బు
వానరాక గ్రమతఁదెల్పుపగిది నరుని
మృత్యువునుఁ దెల్పుటకు నరిష్టములుగ
తంబుగానుండు సుమ్ము; సత్యంబు గృష్ణ! 106

తా. పువ్వు, పండు, నిప్పు, పొగ, మబ్బు, వర్షమువచ్చుట మృత్యువునుతెల్పు అరిష్ట సూచనలు.

—♦ వైద్యుని యరిష్టజ్ఞానము. ♦—

క. మరణోన్ముఖుఁడగు రోగికి
నరిష్టములు దెలిసికొనక యౌషధమిడినన్
బరిహాసమగును గనుకా
యరిష్టములు వైద్యుఁ డెఱుఁగనగు; నిల గృష్ణా! 107

తా. చావుదగ్గర బడిన రోగియొక్క అరిష్టముల నెఱుగకుండ మందిచ్చిన పరిహాసమగును; కనుక వైద్యుఁ డెఱుంగవలెను.

—♦ అరిష్ట శాంతి. ♦—

గీ. పృధివిలో నరిష్టములు గాన్పించురోగి
బ్రదుకఁడైన మందిడుచు జపముడపంబు

బ్రాహ్మణులచేతఁ జేయింప ఫలముకానో
కప్పుడాదవుననియె శివుఁడవనిఁ గృష్ణ! 108

తా. అరిష్టములు తోఁచు రోగి బ్రదుకఁడని ఆశ వదలుకొనవలెను. ఐనను మందులిచ్చుచు బ్రాహ్మణులచేత జపము తపము చేయించిన ఒకప్పుడు బ్రదుకవచ్చునని శివుఁడు చెప్పెను.

—♦ కృష్ణకాలపురుష ఫలము. ♦—

గీ. ఆకసంబునఁ గనుపించునట్టి నీడ
మహినలుపు దోఁచెనేనియా మనుజుఁడారు
మాసములలోన యమరాణ్ణివాసమునకు
నరుగ యత్నంబుసేయుఁ దానాత్మ; కృష్ణ! 110

తా. సులభము.

—♦ పీతనీలాది వర్ణ ఫలము. ♦—

ఆ. ఛాయ పీతవర్ణమై యున్న వ్యాధియు
నలుపు నెఱుపునైనఁ గలుగుహత్య
చిత్రవర్ణమైనఁ జిత్తమ్మునకుమహా
భయముగలుగు; నందువలన కృష్ణ! 111

తా, ఆకాశమందలి తననీడ, పసుపుపచ్చగా నుండిన రోగమును, రంగురంగులుగా నున్న మనసునకు భయమును కలుగును.

—♦ అంగహీన కాలపురుషుని ఫలము. ♦—

క. ధరఛాయా పురుషుని పద
మరయఁగ విఱిగినటులున్న నార్నెలలకుఁ బం
ధురగుల్భములట్లగుచో
మఱి వత్సరమునకు గల్గు మరణము కృష్ణ! 112

తా. ఛాయాపురుషుని కాలు విరిగినట్లున్న ఆరునెలలకును గుల్భములవలె నున్నచో సంవత్సరమునకును, మృతికల్గును.

గీ, పరికించిచూడ ఛాయా
పురుషుని హృదయంబు నష్టమునుఁ బొందిన వ
త్సరయుగమున కాయువ్వము

పరిపూర్ణాణాంబవునటంచుఁ బల్కిరి; కృష్ణ! 113

తా. ఛాయాపురుషుని హృదయము కనఁబడక పోయినచో 2 సంవత్సరములకు మరణించును.

గీ. ధరణీతలమున ఛాయా
పురుషుని గుడిచేయి విరిగిపోయినఁ జుట్టాల్
మరణింతు రెడమ చేయటు
విరిగిన భార్యయు నశించు వెటనె కృష్ణ! 114

తా. సులభము

క. అరయగ ఛాయాపురుషుని
శిరమును దక్షిణకరంబు శిధిలమయిన నా
పురుషుడు కొలదిదినంబుల
మరణము నొందంగఁగలఁడు మహిలోఁ గృష్ణ! 115

తా. ఛాయాపురుషుని తలయుకుడిచేయియు నాశనమైన యెడల అట్టివాడు కొద్దిరోజులలో మరణించును.

క. శిరహీనమైన నెల కం
ధరహీనంబైనచో దినము లెన్మిది జం
ఘరహితమైన దినముమేన్
మరుగు వడిన నపుడుగల్గు మరణము కృష్ణా! 116

తాత్ప:—తలలేని యెడల నెలలోను, మెడలేని యెడల ఎనిమిదిరోజులలోను, తొడలేని యెడల రోజులోను శరీరమేకనఁబడనిచో వెంటనే మరణము గల్గును.

—♦ ఛా యా పు రు ష ల క్ష ణ ము. ♦—

క. ఛాయాపురుషుని లక్షణ
మీాయిలలో తెలిసి కొనిన నెవరైనను బ్ర
జ్ఞాయుత కాలత్రయవిదు
లైయశమున్ గాంచఁ గలరిహమ్మునఁ గృష్ణా! 117

తాత్ప:—ఛాయాపురుషలక్షణ మెఱిగిన వారు త్రికాలవేదులై కీర్తిగాంచఁ గలరు,

క. దూరస్థుఁడైన నరుఁడే
కారణమునఁ దెలియఁగలఁడో కాలమ్మును నా
కారణము శివుఁడు చెప్పిన
తీరుగ వచియింతు జనులు తెలియఁగ కృష్ణా! 119

తాత్ప—దూరమున నున్న మనుష్యుఁడే హేతువుచే కాలము నెఱుఁగ గలఁడో ఆకారణమును మనుష్యులు తెలిసికొనుటకై శివుడు చెప్పిన రీతిగానే, చెప్పెదను.

—♦ ఏకాంత ఛాయాసాధనము ♦—

గీ॥ నిర్జన స్థలమ్మున కేగి నిలచి సూర్యు
నకు వెనుకఁ దిర్గి ఛాయఁ గంఠస్థలమునఁ
జూచి యాకసమందు సంకోచముడిగి
కనుఁగొనిన శివుఁ డగుపడుగాదె! కృష్ణా! 118

తాత్ప—ఒంటిరిచోటికిఁబోయి నిలువఁబడి సూర్యునకు వెనుకతిరిగి నిలువఁబడి నీడయొక్క కంఠప్రదేశమున జూచి క్రమముగా ఆకాశమునకు అనుమానము లేక చూచిన కాన్పించును.

గీ. ఎలమి "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో"య
టన్న మంత్రంబు నాత్మలో నధికభక్తి
నూట యెనిమిది సారు లనూనముగ జ
పింపనిష్టర్థమపుడ లభించుఁ గృష్ణ! 120

తాత్ప— "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో" అను మంత్రమును 108 సారులు జపింప ఇష్టార్థము అప్పుడే చేకూరగలదు.

క॥ పరిశుద్ధస్ఫటికాకృతిఁ
బరగుచు వివిధాకృతుల విభాసిల్లెడు శం
కరుఁగన్నవాఁడు జీవుల
కరయఁగ దావిభుఁడగును నయమ్ముగఁ గృష్ణా! 121

తా—తెల్లని స్ఫటికాకారముతో నొప్పుచు వివిధాకృతులు గల విగ్రహము కనఁబడినవాఁడు లోకపాలకుఁ డగును.

—| రెండు సంవత్సరములలోఁ ద్రికాలజ్ఞుఁడగుట |—

గీ. ఇట్లు రెండు వత్సరముల నేకదీక్ష
ననుదినంబును యోగాభ్యాస మొనర్చు
మనుజుఁడిల సర్వశక్తి సంపన్నుఁడగుచు
నెఱుఁగుఁ గాలత్రియమ్ముఁ దానెలమిఁ గృష్ణ! 122

తా—ఈవిధముగా రెండేండ్లు ఏకదీక్షగా ప్రతిరోజును యోగాభ్యాసము చేసినవాఁడు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడై త్రికాలముల నెఱుగును

—| నిరంతర యోగాభ్యాసఫలము |—

క॥ అనయము యోగాభ్యాసం
బును నిశ్చల చిత్తమూని పొనరించిసనా
మనుజునకు దుర్లభంబిలఁ
గనరాదని చాటిచెప్పఁగాదగు గృష్ణ! 123

తా—ఎల్లప్పుడును ఇట్లు యోగాభ్యాసమును నిశ్చలచిత్తమును బూని చేసినచో మనుష్యునకు చేతగానిది లేదు.

క॥ దేవా! భూతనిచయ సను। భావానిర్మలతర ప్రిభావా! శ్రిత సం
జీవా! పూజితపదరా। జీవా! నీ సేవ నెపుడు చేసెదఁ గృష్ణ! 124

—| విజ్ఞప్తి |—

క॥ శ్రీకృష్ణుని కృపచే నాం
ధ్రీకరణముఁ జేసినాఁడ ధీనజనులను కం
పాకలితులై సహింపుం
డీ కాలజ్ఞానమునుఁ బరీక్షించి మదిన్ 125

గద్య.

ఇది శ్రీకృష్ణ గురు వరప్రసాద సమాసాదిత కవితా
ధౌరేయ సకల సుజనవిధేయ దేవినేని సూరయ
నామధేయ ప్రణీతంబైన వైద్యరహస్య
దీపికయను నామాంతరముగల
సత్యాత్మక కాలజ్ఞానము
సంపూర్ణము.